

Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів

Факультет управління
Кафедра публічного управління та митного адміністрування

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістр
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

за темою: **ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СПЕЦІАЛЬНІЙ ОСВІТІ
ДІТЕЙ : ПУБЛІЧНОУПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ
СУЧАСНОГО ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ**

Виконав: студентка
групи ПУ23-1зм
спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
Тороп К.С.

Керівник
д.н. з держ. упр., професор
Антонова О. В.

Рецензент
НТУ «Дніпровська політехніка»,
професор кафедри державного
управління і місцевого
самоврядування
ННІ державного управління,
д. держ. упр.,
професор Хожило І.І.

АНОТАЦІЯ

Тороп К.С. Інноваційні технології в спеціальній освіті дітей : публічноуправлінські аспекти створення сучасного інклюзивного простору

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025.

Метою кваліфікаційної роботи є визначення напрямів розвитку освіти для дітей з особливими освітніми проблемами, а також розробка пропозицій та рекомендацій як інклюзивного, так і спеціального її напрямків з урахуванням зарубіжного досвіду.

У роботі розглянуто функціонування закладів спеціальної освіти в системі освіти України. Розглянуто основні поняття та категорії у сфері організації систем середньої освіти, відмінності загальних та спеціальних закладів освіти, вивчено нормативно-правове забезпечення системи шкільної освіти. Проаналізовано світовий досвід упровадження державних систем освіти для дітей та розвиток освіти дітей з особливими освітніми потребами в різних країнах світу (Велика Британія, Австралія). Також проведено аналіз стану спеціальної освіти в Дніпропетровській області в умовах воєнного часу. За результатами проведеного дослідження запропоновано пропозиції та рекомендації щодо розвитку освіти для дітей з особливими освітніми проблемами, як інклюзивного, так і спеціального її напрямків з урахуванням зарубіжного досвіду.

Рекомендації та пропозиції, а також інформаційно-аналітичні матеріали, подані в роботі, можуть бути корисними для діяльності органів державної виконавчої влади, органів державного управління, органів місцевого самоврядування під час вдосконалення та розробки пропозицій щодо упровадження та вдосконалення діяльності освітніх закладів.

Ключові слова: система освіти, формальна освіта, інклюзивна освіта, спеціальна освіта, особливі освітні потреби, органи публічної влади, публічноуправлінські процеси, управління освітою на регіональному рівні.

SUMMARY

Torop K. Innovative technologies in special education of children: public and administrative aspects of creating a modern inclusive space

Qualification work for the Master's degree in the specialty 281 "Public Administration". University of Customs and Finance, Dnipro, 2025.

The purpose of the qualification work is to identify areas for the development of education for children with special educational needs, as well as to develop proposals and recommendations for both inclusive and special education, taking into account foreign experience.

The paper examines the functioning of special education institutions in the Ukrainian education system. The basic concepts and categories in the field of organization of secondary education systems, differences between general and special educational institutions are considered, and the regulatory and legal support of the school education system is studied. The author analyses the world experience of implementing state systems of education for children and the development of education for children with special educational needs in different countries (Great Britain, Australia). The author also analyses the state of special education in the Dnipro region in wartime. Based on the results of the study, proposals and recommendations for the development of education for children with special educational needs, both inclusive and special, are offered, taking into account foreign experience.

The recommendations and suggestions, as well as information and analytical materials presented in this paper may be useful for the activities of state executive authorities, public administration bodies, local self-government bodies in improving and developing proposals for the implementation and improvement of educational institutions.

Key words: education system, formal education, inclusive education, special education, special educational needs, public authorities, public administration processes, education management at the regional level.

Список публікацій здобувача

1. **Тороп К.С.** Інноваційні технології в спеціальній освіті дітей: публічноуправлінські аспекти створення сучасного інклюзивного простору. *Економіко-правові та управлінсько-технологічні виміри сьогодення: молодіжний погляд*: матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (08 листоп. 2024 р.) конференції : у 2 т. Том 1. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2024. 530 с. С. 351 – 354.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕДУМОВ СТВОРЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ В СПЕЦІАЛЬНІЙ ОСВІТІ	9
1.1. Місце та роль спеціальної освіти в системі загальнообов'язкової середньої шкільної освіти	9
1.2. Нормативно-правове забезпечення спеціальної освіти в системі загальнообов'язкової середньої шкільної освіти	20
РОЗДІЛ 2 ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	35
2.1. Організація спеціальної освіти в системі загальнообов'язкової середньої освіти у Великій Британії	35
2.2. Досвід Австралії в організації державної загальнообов'язкової освіти для осіб з особливими потребами	43
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ СТВОРЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ ТА ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ	54
3.1. Комплексне забезпечення впровадження інноваційних технологій у спеціальну освіту дітей з урахуванням зарубіжного досвіду	54
3.2. Регіональна розбудова інклюзивного простору та інтегрованого навчання для дітей з особливими потребами	66
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	88
ДОДАТКИ	96

ВСТУП

Освіта – найважливіший інструмент, що впливає і вносить зміни до життєвої перспективи. Освіта має фундаментальне значення для розвитку особистості, розширення її прав і можливостей. Освіта – це зброя для покращення життя. Вона озброює людей знаннями, навичками та компетентностями, необхідними для особистісного зростання, критичного мислення та навчання впродовж життя. Освіта розвиває інтелектуальну допитливість, креативність і здібності до вирішення проблем, що дозволяє людям орієнтуватися в складних ситуаціях і приймати зважені рішення в різних аспектах свого життя. Рівень освіти людини має велике значення для її шансів знайти роботу, суттєво впливає на її дохід і загалом визначає становище в суспільстві. Оскільки ці чинники також сильно впливають на якість життя людини, навіть, на саме її виживання, питання освіти стає все більше в центрі громадської та політичної уваги. Однак, оскільки це так, суспільство навряд чи може дозволити собі спостерігати, як ресурси витрачаються на досягнення освітніх цілей, які недостатньо чітко визначені та ефективно досягаються.

Поява сучасних демократичних держав у XIX ст. суттєво змінила підходи до доступу громадян до освіти. Запровадження масової освіти було не лише ознакою розвитку індустріальної економіки, але також мало ознаки міцного зв'язку між масовою освітою, економічним зростанням, відносинами між державою та суспільством і якістю демократичних інститутів у сучасних суспільствах.

Роль освіти як ґрунту для виховання громадян демократичної держави виявилася однією з її основних функцій. За думкою М. Фрідмана (M. Friedman), стабільне і демократичне суспільство неможливе без широкого визнання якогось загального набору цінностей і без мінімального ступеня грамотності та знання з боку більшості громадян [1]. Освіта сприяє і тому, і іншому. Як наслідок, вигоду від освіти дитини отримує не тільки

дитина або її батьки, але й інші члени суспільства; навчання моєї дитини сприяє добробуту інших людей, сприяючи стабільному і демократичному суспільству.

Усі діти та підлітки можуть колись відчувати труднощі з навчанням. Для більшості дітей труднощі є тимчасовими і незабаром долаються завдяки допомозі та заохоченню вдома та в школі. Дитина має особливі освітні потреби, якщо вона має проблеми з навчанням або інвалідність, через які їй важче вчитися, ніж більшості дітей її віку. Вони можуть мати проблеми зі шкільною роботою, спілкуванням або поведінкою. Діти з особливими освітніми потребами (ООП – далі), швидше за все, потребуватимуть додаткової допомоги чи іншої допомоги, ніж ті, що надаються іншим дітям їхнього віку. Навчання з особливими потребами підкреслює ідею різних можливих розміщень в освіті: навчання може відбуватися в спеціальних, окремих середовищах, таких як спеціальні класи, спеціальні школи та спеціальні школи-інтернати чи заклади, а також у звичайних умовах. Це також підвищує можливість надання освіти поза шкільними умовами: вдома для учнів, у лікарнях або в інших формах альтернативного надання. Особливо це питання актуалізується для держави, яка перебуває в умовах активних бойових дій та воєнного стану.

Більшість дітей отримують освіту, відвідуючи школу. Позитивна взаємна кореляція тесту інтелекту та тривалості навчання – визнаний факт в сучасному світі. Ця кореляція інтерпретується двома способами: 1) учні з більшими здатностями до навчання продовжують здобувати вищий рівень освіти, 2) тривала за часом освіта підвищує рівень інтелекту (освіченості).

Річі С. (Ritchie S.J.) і Такер-Дроб І.М. (Tucker-Drob E.M.) проаналізували три категорії експериментальних досліджень освітнього впливу на інтелект:

- дослідження з оцінювання зв'язку освіти та інтелекту після контролю попередніх вимірювань інтелектуальних здобутків;

- дослідження зміни в політиці обов'язкової шкільної освіти як інструменти впливу на її якість;

- дослідження розривів в навчанні (схеми регресії-розриву) [2].

Серед 142 критеріїв з 42 наборів даних, що охопили понад 600 тис учасників, Річі С. та Такер-Дроб І.М. знайшли послідовні докази сприятливого впливу освіти на когнітивні здібності приблизно від 1 до 5 балів IQ для кожного додаткового року навчання із збереженням наслідків протягом усього життя [2]. Дослідження Брінч С.Н. (Brinch C.N.) та Галловою Т.А. (Galloway T.A.) виявили, що один рік навчання в школі спричиняв підвищення IQ приблизно на два-чотири пункти [3].

Відповідно для післявоєнного відновлення України актуалізуються всі три напрями впровадження змін, з особливим фокусом на складній категорії дітей з особливими потребами, задля їх максимальній адаптації та інтеграції в українське суспільство.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є функціонування закладів спеціальної освіти в державній (обов'язковій) системі шкільної освіти.

Предмет дослідження – інноваційні технології в спеціальній освіті дітей та створення сучасного інклюзивного простору в умовах трансформації державної системи шкільної освіти.

Метою кваліфікаційної роботи є визначення напрямів розвитку освіти для дітей з особливими освітніми проблемами, а також розробка рекомендацій з вдосконалення її інклюзивного та спеціального напрямів з урахуванням зарубіжного досвіду.

Визначені об'єкт, предмет, мета обумовили необхідність вирішення таких завдань, як:

- визначити основні поняття та категорії у сфері обов'язкової шкільної освіти, такі як: «система освіти», «формальна освіта», «інклюзивна освіта», «спеціальна освіта», «особливі освітні потреби»;

- дослідити нормативно-правове забезпечення сфері державної (обов'язкової) шкільної освіти України;

- вивчити досвід побудови систем шкільної освіти в зарубіжних країнах на прикладі Великої Британії та Австралії;
- проаналізувати стан спеціальної освіти Дніпропетровської області в умовах воєнного часу;
- запропонувати рекомендації щодо впровадження інноваційних технологій в спеціальній освіті дітей для створення сучасного інклюзивного простору в умовах трансформації державної (обов'язкової) системи шкільної освіти.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано системний підхід, методи аналізу і синтезу, узагальнення, компаративно-історичний метод відповідно до мети дослідження. Системний підхід дав змогу дослідити процес організації систем освіти як соціальних підсистем. Методи індукції та дедукції спрямували логіку пізнання від найбільш загального до конкретного щодо особливостей функціонування та розвитку систем освіти, а також дали змогу розглянути особливості спеціальної освіти в порівнянні з освітою загальною. Завдяки застосуванню історичного підходу розглянуто етапи формування державної політики у впровадженні обов'язкової початкової, обов'язкової середньої освіти, а також формування національних підходів до організації систем шкільної освіти в зарубіжних країнах.

Дослідженнями у сфері освіти дітей та освіти дітей з особливими освітніми потребами займалися такі зарубіжні вчені, як М. Фрідмана (M. Friedman), Г. Стівенсон (H. Stevenson), Дж. Стіглер (J. Stigler), Г. Марроу (H. Marrou), А. Паглян (A. Paglayan), Ж. Пітерсон-Карлан (G. Peterson-Karlan), К. Мейсон (C. Mason), С. Рітчі (S. Ritchie), І. Тукор-Дроб (E. Tucker-Drob) та ін.

До числа вітчизняних дослідників слід віднести А. Колупаєву, І. Іванюка, В. Кременя, С. Іноземцеву, М. Супруна, В. Шевченко та інших, які займалися питаннями середньої освіти у навчальних закладах України.

Методологічною основою проведеного дослідження є сучасні підходи до організації державних систем освіти та місця спеціальної освіти в цих

системах. Результати дослідження, а саме основні положення, висновки й пропозиції цієї роботи можуть бути застосовані безпосередньо у практичній діяльності органів публічної влади, а також як додаткове джерело аналітичного матеріалу для його вдосконалення.

Логіка проведеного дослідження зумовила структуру роботи: вступ, три розділи (шість підрозділів), висновки, додатки, загальний обсяг яких складає 87 сторінок. Список використаних джерел містить 72 найменування, у тому числі 13 нормативних документи, 28 – іноземними мовами. Робота містить 3 рисунка та 2 таблиці.

Перспективами подальших досліджень можуть стати розробка заходів та програм з удосконалення організації спеціальної освіти.

Протягом століть освіта була багатьма речами – небезпечною владою, наданою лише небагатьом обраним; світлом, що освітлює розум і покращує мораль; загальним благом, яке приносить процвітання нації. Освіта є необхідною для особистості та суспільства, оскільки без неї були б втрачені всі знання, накопичені віками, і всі норми поведінки. «Освіта – це те, що залишається після того, як людина забула те, чому навчилася в школі» (Альберт Ейнштейн, цит. за [<https://www.jnsm.com.ua/h/PZ6/>]).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕДУМОВ СТВОРЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ В СПЕЦІАЛЬНІЙ ОСВІТІ

1.1. Місце та роль спеціальної освіти в системі загальнообов'язкової середньої шкільної освіти

У найзагальнішому визначенні освіта – це процес навчання або набуття знань, навичок, цінностей, моралі, переконань і звичок. Освіта визначається як організований, конкретний і чітко спланований процес для виявлення, зміни або подальшого розвитку ставлення, обізнаності та здібностей як передавача, так і одержувача знань. Навчання вважається успішним, якщо вищезазначені пропозиції, зміни та розвиток йдуть у позитивному напрямку.

Освіта – це насамперед навмисне навчання, яке пристосовує людину до її дорослої ролі в суспільстві. У гуманному розумінні освіта є важливим методом, який сприяє становленню та вдосконаленню особистості учнів. Таке формування особистості допоможе учням мати правильну перспективу, бути здатними засвоювати та розвиватися, стати людиною з достатньою чеснотою та талантом, щоб задовольняти потреби існування та розвитку суспільства.

Рада Європи надає наступне визначення терміну освіта: «Освіта – це процес, за допомогою якого суспільство передає акумульовані знання, вміння та цінності від одного покоління до іншого. В ширшому розумінні освіта включає будь-яку дію чи досвід, які мають формотворчий вплив на спосіб мислення, характер чи фізичну спроможність людини» [4].

В Україні освіту прийнято розглядати, як процес і результат засвоєння особистістю певної системи наук, знань, практичних умінь і навичок і пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також морально-естетичної культури, які у своїй

сукупності визначають соціальне обличчя та індивідуальність, своєрідність цієї особистості [5].

Освіта тлумачиться у вузькому та широкому значеннях. Освіта, у вузькому розумінні, це – спланований, організований і формалізований процес. У широкому розумінні освіта не пов'язана зі школою чи викладанням. Іншими словами освіту прийнято поділяти на формальну та неформальну освіту.

Формальна освіта зазвичай здобувається у класі в академічному закладі. Формальну освіту часто називають шкільною освітою і, як випливає з цього терміну, вона відбувається в школах під керівництвом вчителів, директорів та інших спеціально підготовлених фахівців. Тут учнів спочатку навчають читанню та письму, а потім більш складним академічним урокам. Формальне навчання прийнято починати в початковій школі і завершувати у вищій освіті. Воно надається кваліфікованими вчителями або професорами та відповідає навчальним програмам. Формальну освіту також прийнято поділяти на загальну та спеціальну. Загальна освіта – це типова навчальна програма, представлена без спеціальних методів. Спеціальна освіта (також відома як освіта з особливими потребами, освіта з допоміжною допомогою, альтернативне забезпечення) — це практика навчання учнів таким чином, щоб врахувати їхні індивідуальні відмінності, обмежені можливості та особливі потреби. Спеціальна освіта обслуговує дітей з емоційними, поведінковими чи когнітивними порушеннями або з інтелектуальними, слуховими, зоровими, мовними або навчальними вадами; обдарованих дітей з високими академічними здібностями; та дітей з ортопедичними або неврологічними порушеннями. У більшості розвинутих країн викладачі модифікують методи навчання та середовище таким чином, щоб максимальна кількість учнів обслуговувалась у загальноосвітньому середовищі, що називається інклюзивним навчанням.

Неформальна освіта здійснюється поза приміщенням навчального закладу. Часто це відбувається, коли людина опановує навички або отримує

знання вдома, під час відвідування бібліотек або навіть перегляду освітніх веб-сайтів. Навчання у старших у своїй громаді також може бути важливою формою неформальної освіти. Така освіта не є спланованою чи навмисною та не дотримується чіткого розкладу чи навчальної програми. Вона відбувається спонтанно, і є природною формою освіти.

Шаталович О.М., Шаталович І.В. вважають, що освіта не може бути ототожнена з навчанням або вихованням. Обидва ці терміни взаємопов'язані, проте їх зовсім не можна ототожнювати. Навчання має на меті розвиток особистості в інтелектуально-семіотичному вимірі, готуючи її до життя. Відповідно виховання спрямовано на розвиток морально-вольової якості в аксіологічному вимірі через включення особистості у життя [6].

Ми часто ототожнюємо освіту з отриманням теоретичних знань, але насправді це лише невеликий відсоток. Якби гонитва за знаннями була насправді на першому плані, то при умові самодисципліни можливо вчитися самостійно набагато швидше та ефективніше. Але для більшості людей освіта є соціальною справою.

За думкою Герасимчук А.А., Палехи Ю.І. та інших дослідників освіта, як і будь-яке соціальне явище, має ряд функцій в суспільстві:

- продуктивна функція полягає у створенні нових ідей, технологій, форм поведінки і т. д.;
- репродуктивна функція полягає в безпосередній участі освіти в процесі відтворення існуючих суспільних відносин, соціальної структури;
- стратифікаційна функція полягає в тому, що освіта є засобом соціального переміщення і просування вгору;
- функція селекції (відбору) полягає в тому, що освіта як і всі соціальні інститути певним чином відбирає і розташовує претендентів на певних соціальних позиціях [7].

І.В.Іванюк зазначає, що природа освіти консервативна: завдяки тісному зв'язку з традицією, освіта іноді порівнюється з церквою. Основні функції освіти полягають у дотриманні традицій та опозиції змінам. Школи були

створені з метою передачі досвіду, накопиченого людством віками. Їх завдання полягало у живленні культури, звичаїв і традицій нації. Водночас школи повинні були виконувати функцію соціалізації: допомагати підростаючому поколінню адаптуватися і сприймати створений соціальний порядок. Отже, традиційно функція школи полягала у підтримці злагоди, а не в ініціюванні змін.[8]

Освіта також розглядається як соціокультурний інститут, який сприяє економічному, соціальному, культурному функціонуванню й удосконаленню суспільства за допомогою спеціально організованої цілеспрямованої соціалізації та інкультурації окремих індивідів, вираженому в системі, що містить освітні установи, органи управління ними, освітні стандарти, які забезпечують їхнє функціонування і розвиток.[9]

Зараз освіта сприймається як фундаментальне право людини та вважається, що існує обов'язок уряду забезпечити доступ до освіти для всіх дітей незалежно від походження чи фінансового стану батьків. Однак освіта, як система або масова система освіти, де держава відіграє помітну роль виникла порівняно недавно, трохи більше 200 років тому. Це зовсім не означає, що до того часу всі люди були неосвіченими та дурнішими від нас.

В давні часи, діти вчилися різному, спостерігаючи за життям своїх батьків. В доіндустріальних суспільствах основним був сімейний тип освіти; тобто батько брав на себе відповідальність за надання моральних, релігійних і ремісничих інструкцій для підростаючих синів, тоді як мати навчала маленьких дітей і дівчат. Слід зазначити, що така освіта не втратила свою актуальність і не тільки в архаїчних суспільствах.

Коріння формальної освіти можна простежити до стародавніх цивілізацій, таких як Месопотамія Єгипет і долина Інду, де виникли центри навчання, відомі як школи писарів. Відомо про найдавнішу формальну школу в Середньому царстві Єгипту. Зараз вважається, що офіційна освіта почалася в давній Греції, коли міста-держави, такі як Афіни, засновували офіційні школи для хлопчиків, а слово «школа» походить від грецького слова

«schole», що означає «дозвілля». Якщо початкову освіту діти отримували вдома від вихователів, то для подальшого навчання вони також відвідували середні школи, або гімназії. На відміну від освіти у в Єгипті, яка мала функціональну мету, грецька освіта бути зосереджена на розвитку особистості в цілому. Філософ Платон вважав, що освіта має включати музику, фізичне виховання та філософію. Римська освіта, яка хоч перебувала під сильним впливом греків, приділяла більшу увагу праву та практичним предметам.

Концепція шкіл продовжувала розвиватися протягом Середньовіччя. У середньовічній Європі освітою переважно займалася християнська церква, яка заснувала монастирські та кафедральні школи для навчання релігійним вченням, латині та вільним мистецтвам. В середньовіччя в Європі сформувався тип автономних закладів вищої освіти який отримав назву університетів. Часто церква надавала університетам різні привілеї та матеріальні допомоги, наповнювала їх своїми викладачами і навіть засновувала свої університети.

Епоха Відродження, не змінила суттєво елітарного характеру освіти та залишила широкі маси значною мірою виключеними з формальних можливостей навчання. Звичайно ж в різних країнах існували школи, які фінансувалися центральним урядом або на муніципальному рівні але невідомо про існування масової шкільної системи в жодній з країн.

Промислова революція прискорила глибокі зміни в ландшафті освіти, змусивши появу саме систем масової освіти, для задоволення потреб індустріалізованого суспільства. Потреба в освіченій робочій силі, здатній задовольнити потреби індустріально розвинутих економік, призвела до навчальних програм, які надають пріоритет практичним навичкам, технічним знанням і стандартизованому тестуванню.

До індустріалізації вважалося, що освіта допомагає людям морально вдосконалитися, стати хорошими керівниками та навчитися прислухатися до думки оточуючих. Індустріалізація поставила перед освітою нові задачі:

підвищити рівень життя в країні та дати людям професійні навички, завдяки чому вони могли б успішно працевлаштуватися [10].

В Пруссії в результаті освітніх реформ наприкінці XVIII та початку XIX століття державою вперше була створена саме система освіти, яка з того часу мала широкий вплив. Її принципи та методи знайшли широке застосування в багатьох країнах, у тому числі й в Україні. З того часу надання освіти стало політичним питанням. У сфері освіти поряд з батьками та церквою з'явилася держава. Уряди регулюють, фінансують і керують школами, а також обирають політику, яка впливає на кількість і якість навчання.

Пруссія була однією з перших країн у світі, яка запровадила фінансовану з податків і взагалі обов'язкову початкову освіту. Початкова освіта стала обов'язковою для всіх пруських дітей, незалежно від їхнього соціального статусу. Були розроблені єдині навчальні плани та програми для всіх шкіл. Наголошувалася строга дисципліна, пунктуальність та повага до авторитетів. Освіта використовувалася для формування національної ідентичності та лояльності до держави. Навчання було тісно пов'язане з практичними навичками, необхідними для життя та роботи. Середня школа залишалася платною та необов'язковою. Вищий рівень освіти давали університети.

Освітою у Пруссії керував єдиний державний орган (з 1809 року це був департамент освіти в міністерстві внутрішніх справ, а з 1817 року окреме міністерство освіти). Система дозволяла швидко підготувати велику кількість грамотних громадян, необхідних для розвитку промисловості та держави. Строга централізація управління освітою дозволяла швидко впроваджувати реформи та забезпечувати єдині стандарти. Дисципліна сприяла формуванню відповідальних і працьовитих громадян. Централізована пруська шкільна система, запрограмована створювати національну одноманітність, слухняних солдатів, робітників, державних службовців і клерків для промисловості. Д

речі, Російська Імперія, а потім СРСР перейняли прусський підхід до організації системи освіти.

Стевенсон Х. (Stevenson H. W.) та Стіглер Дж. (Stigler J. W.) наголошують, що практично всі системи шкільної освіти відображають тип уряду, який існував у державі, коли створювалася освітня система [11]. Один з засновників американської системи освіти Барнард Х. (Barnard H.) вважав, що демократія та освіта мають іти пліч-о-пліч «в ім'я істини – в ім'я справедливості – в ім'я свободи – в ім'я патріотизму – в ім'я віри» [12].

На відміну від пруської американська публічна система шкільної освіти формувалася не зверху донизу, а знизу до гори в демократичній країні. Відповідно в муніципальній американській школі, яка фінансується з податків зібраних в цьому таки шкільному окрузі діти навчалися здебільшого тому, що вважалось потрібним не державі, а саме батькам дітей які мешкали в цьому шкільному окрузі. Тобто основна різниця між пруською та американською системами освіти полягає не у формі, а саме у меті та змісті навчання. Найвидатнішою метою цих публічних шкіл була підготовка до громадянства в демократичній країні.

До середини ХІХ сторіччя більшість штатів прийняли три основні положення, які регулюють публічну освіту: що школи мають бути безкоштовними та підтримуватися податками, що вчителі мають бути підготовлені та що діти мають обов'язково відвідувати школу. Тільки у 1892 році Національна освітня асоціація США заснувала так званий «Комітет десяти», який розробив низку рекомендацій щодо внесення змін у навчальні програми середніх шкіл з метою їх стандартизації. Комітет визначив, що учням для здобуття атестату про середню освіту, необхідно навчатися чотири роки після здобуття початкової освіти, вивчаючи протягом цього часу математику, суспільні науки, літературу та іноземну мову. Головним недоліком американської системи освіти, який зберігся і по наш час є нерівність в першу чергу фінансова шкіл, яка збереглася і до нашого часу.

Ідея державної системи шкіл в Англії так і не закріпилася через небезпеку використання шкіл для цілей виховання і для сприяння надмірній одноманітності шляхом знищення індивідуальності.

Концепція орієнтованої та керованої державою масової освітньої системи і зараз все ще не прийнята в англomовному світі, де або роль держави як такої, або роль державного контролю конкретно в освіті все ще стикаються (відповідно знову) зі значним скептицизмом [13].

Орієнтовані на державу системи масової освіти були запроваджені в ХІХ столітті в решті Європи. Вочевидь це склалося тому, що в той час з європейської точки зору централізація була необхідною, щоб забезпечити високу ефективність навчання, а також формування та досягнення спільних для країни цілей [14].

У більшості країн Африки, Азії, Близького Сходу, корінних жителів Америки та Австралазії формальні школи вперше виникли в колоніальних або місіонерських проектах, для молоді місцевої еліти та дітей чиновників-емігрантів. Відповідно масова шкільна система організувалася за взірцем існуючої в метрополії. В Японії освітні реформи наприкінці ХІХ століття модернізували освітню систему країни. Японська система освіти взяла за взірець західноєвропейські освітні системи, особливо німецьку.

У ХІХ - ХХ ст. відбувся значний прогрес у створенні сучасних шкільних систем із зростаючим акцентом на державній освіті. Державна освіта розглядалася як засіб надання рівних можливостей усім дітям отримати базову освіту, незалежно від їх соціального походження. Протягом цього часу у багатьох країнах були прийняті закони про обов'язкову шкільну освіту, що дало початок широкого поширення формальної освіти. У цей період відбулася стандартизація класних кімнат, учні були організовані за віковими категоріями.

Дві світові війни привели до процесу деколонізації та появи нових держав, які в більшості успадкували шкільну систему започатковану метрополіями. Загальна декларація прав людини (ЗДПЛ) [15] – декларація,

прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року стала результатом безпосереднього досвіду Другої світової війни і представляє перше глобальне вираження невід'ємних прав, які мають усі люди.

Стаття 26 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 року проголошує, що: «Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безплатною, хоча б початкова і загальна. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного. Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами і повинна сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй по підтриманню миру. Батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей».

Кожна держава, яка ратифікувала цю декларацію взяла на себе зобов'язання по забезпеченню безоплатної початкової освіти. Це зобов'язання передбачає фінансування освіти та звичайно ж контроль зі сторони держави, однак зовсім не виключає існування приватних навчальних закладів. Безоплатна освіта забезпечує рівні можливості для отримання освіти дітьми з різним соціальним становищем. Але виникнення та поширення систем початкової школи відбувалося переважно за недемократичних режимів. Однак при відсутності можливості контролю зі сторони громадян за змістом та метою освіти обов'язкова освіта часто перетворюється на механізм промивання дитячих мізків та вигідна не дитині та її батькам, а виключно державі. Відповідно до думки Паглаяна А. (Paglayan A.S.) рішення недемократичних режимів забезпечити початкову освіту для нижчих класів виникає із одного з стимулів:

- покращити навички та доходи людей бідних (тобто перерозподіл на користь бідних),

- формувати політичні цінності та поведінку мас і переконати їх бути задоволеними статус-кво як частину зусиль з посилення режиму легітимності та стабільності,

- покращити середній рівень кваліфікації населення в рамках зусиль держави щодо сприяння індустріалізації чи військовій силі [16].

Тож на нашу думку неможливо вважати безкоштовну та обов'язкову освіту виключно благом в руках тоталітарних режимів. Однак ніщо не заважає демократичним режимам забезпечувати безкоштовну освіту на всіх рівнях для своїх громадян виходячи з міркувань покращення навичок та доходів людей, формування демократичних політичних цінностей та покращення рівня кваліфікації населення.

Політика безкоштовної обов'язкової освіти привела до того, що практично 100% дітей в світі відвідують початкову школу. Судячи з кількості доступної початкової школи, історичні дані малюють надзвичайно позитивну картину державного втручання в освіту (рис. 1.1).

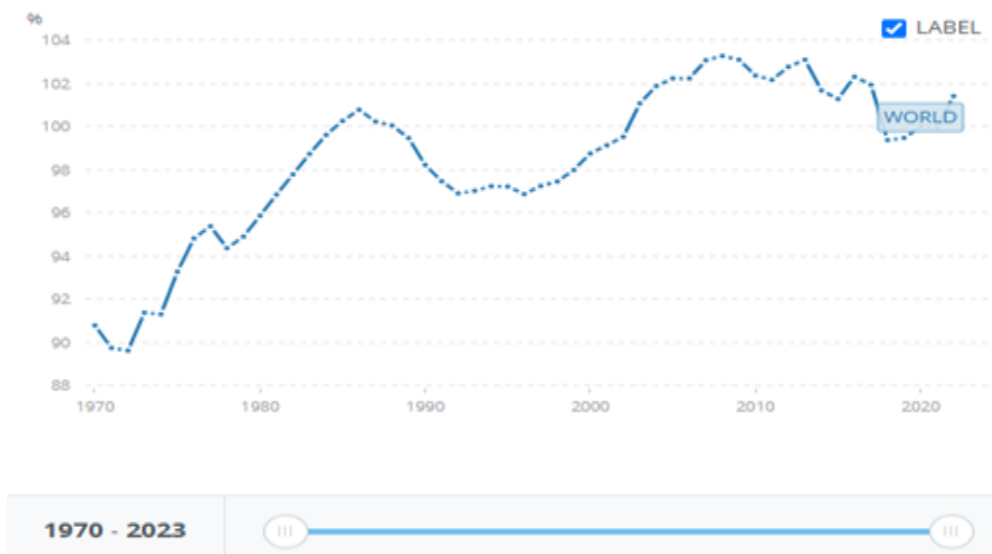

Рис 1.1. Відсоток дітей, які відвідують початкову школу за даними Інституту статистики ЮНЕСКО [17]

Трансформація індустріального суспільства у постіндустріальне яка є загальносвітовою тенденцією, що відбувається у результаті науково-

технічного прогресу потребує подібно промисловій революції підвищення рівня освіти працівників. Подібно до освітніх реформ XIX сторіччя держави у XX сторіччі почали вводити безкоштовну середню освіту. Зазначимо, що країни, які ми зараз називаємо розвиненими і не тільки вони вже давно ввели безкоштовну не тільки початкову, але й повну середню освіту (рис. 1.2).

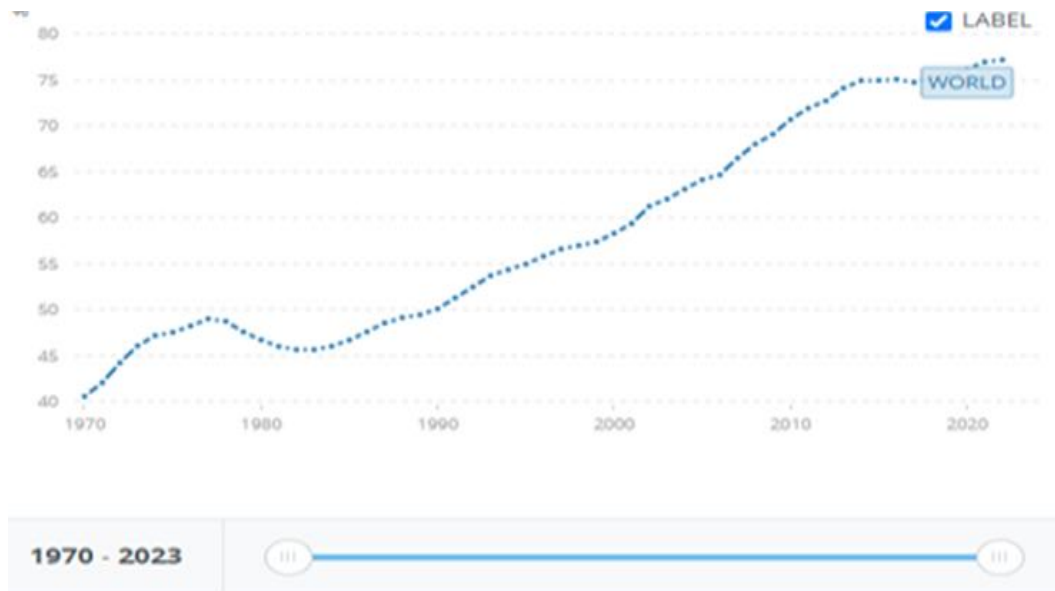

Рис 1.2. Відсоток дітей, які відвідують середню школу за даними Інституту статистики ЮНЕСКО [18]

Процеси глобалізації привели до поступового зближення формальної освіти в різних країнах. Це стосується, як термінів навчання, так і змісту математичних і природничих курсів, курси суспільних наук особливо на рівні середньої освіти знаходяться під урядовим контролем.

Процеси зближення освіти в різних країнах дозволили ЮНЕСКО на початку 1970-х років розробити Міжнародну стандартну класифікацію освіти (ISCED) яка служить інструментом, придатним для збирання, складання та представлення статистики освіти як в окремих країнах, так і на міжнародному рівні. ISCED класифікує освітні програми за їх змістом за двома основними осями: рівнями освіти та сферами освіти.

ISCED не має на меті надати вичерпного визначення освіти, тим більше нав'язати міжнародно стандартизовану концепцію філософії, цілей або зміст

освіти, або відображати його культурні аспекти. Дійсно, для будь-якої країни взаємодія культурних традицій, місцевих звичаїв, соціально-економічних умов, щонайменше, призведе до концепції освіти, багато в чому унікальної для цієї країни, і будь-яка спроба нав'язати загальне визначення не буде продуктивною [19].

В редакції 2011 року Міжнародна стандартна класифікація освіти (ISCED) встановлює освітні рівні від рівня 0 (дошкільна освіта) до рівня 8 (докторська освіта):

- дошкільна освіта (рівень 0);
- початкова освіта (рівень 1);
- неповна середня освіта (рівень 2);
- повна середня освіта (рівень 3);
- післясередня невища освіта (рівень 4);
- вища освіта короткого циклу (рівень 5);
- бакалавр або еквівалент (рівень 6);
- магістр або еквівалент (рівень 7);
- докторський ступінь або еквівалент (рівень 8);
- не класифіковані в іншому місці (рівень 9) [20].

Зазначимо, що структура формальної української освіти на даний момент повністю відповідає ISCED.

1.2. Нормативно-правове забезпечення спеціальної освіти в системі загальнообов'язкової середньої шкільної освіти

На шляху відновлення незалежності у 1991 році Україна ратифікувала Конвенцію про права дитини [21]. Стаття 28 Конвенції про права дитини зазначає, що держави-учасниці визнають право дитини на освіту, і з метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей вони, зокрема:

а) вводять безплатну й обов'язкову початкову освіту:

б) сприяють розвиткові різних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, забезпечують її доступність для всіх дітей та вживають таких заходів, як введення безплатної освіти та надання у випадку необхідності фінансової допомоги:

в) забезпечують доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного за допомогою всіх необхідних, засобів;

г) забезпечують доступність інформації і матеріалів у галузі освіти й професійної підготовки для всіх дітей;

д) вживають заходів для сприяння регулярному відвіданню шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу.

Статті 20, 23, 24 цієї Конвенції закріплюють за дитиною такі права, як:

- дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення або яка в її власних якнайкращих інтересах не може залишатися в такому оточенні, має право на особливий захист і допомогу, що надаються державою;

- дитина з інвалідністю має вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства;

- визнання право дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб і відновлення здоров'я. Держави-учасниці намагаються забезпечити, щоб жодна дитина не була позбавлена свого права на доступ до подібних послуг системи охорони здоров'я.

Система освіти, яка дісталася Україні у спадок від СРСР, як і в інших пострадянських країнах з 70-річним радянським етапом історії. Незалежна Україна на початку 1990-х мала розгалужену систему державних закладів дошкільної, шкільної, професійної та вищої освіти з обов'язковим отриманням громадянами повної середньої освіти.

Одним з перших кроків на шляху реформи освіти стало прийняття в 1991 році закону України «Про освіту», яким законодавчо було деполітизовано систему освіти [22]. Метою освіти проголошувався всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими працівниками, спеціалістами.

На загальну середню освіту покладалося забезпечення всебічного розвитку дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів, професійне самовизначення, формування загальнолюдської моралі, засвоєння визначеного суспільними, національно-культурними потребами обсягу знань про природу, людину і суспільство, екологічне виховання, фізичне вдосконалення. Держава визначала соціально необхідний мінімум обов'язкових вимог до рівня і обсягу загальної середньої освіти та оплачувала його здобуття. Здобуття освіти понад державний освітній мінімум дозволялося за недержавний кошт.

Основним видом навчально-виховних закладів, що здійснюють загальноосвітню підготовку, визнавалася середня загальноосвітня школа трьох ступенів: перший – початкова школа, другий – основна школа, третій – старша школа, кожна з яких могла функціонувати самостійно.

Навчання у загальноосвітній школі починалося з шести- або семирічного віку та було обов'язковим до 15 років.

Законодавчо передбачалося створення навчально-виховних закладів для громадян, які потребують соціальної допомоги і реабілітації:

- для дітей, які не мають необхідних умов для виховання і навчання в сім'ї, створюються загальноосвітні школи-інтернати;

- для дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, створюються школи-інтернати, дитячі будинки, в тому числі сімейного типу, з повним державним утриманням;
- для дітей, які потребують тривалого лікування, створюються загальноосвітні санаторні школи-інтернати, дитячі будинки. Навчальні заняття з такими дітьми проводяться також у лікарнях, санаторіях, вдома;
- для осіб, які мають вади у фізичному чи розумовому розвитку і не можуть навчатися в масових навчально-виховних закладах, створюються спеціальні загальноосвітні школи-інтернати, школи, дитячі будинки, інші навчально-виховні заклади;
- для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання, створюються спеціальні школи і спеціальні професійні училища.

Фінансування державних навчально-виховних закладів, установ і організацій системи освіти здійснювалося на нормативній основі за рахунок коштів республіканського та місцевих бюджетів, галузей народного господарства, державних підприємств і організацій, а також додаткових джерел фінансування. Закон законодавчо закріпив існуючу на той момент ситуацію в системі освіти. Революційними моментами закону стала деполітизація системи освіти та можливість існування приватних навчальних закладів.

У 1992 р. на I Всеукраїнському з'їзді працівників освіти було схвалено Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»), яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України [23]. Стратегічними завданнями реформування загальної середньої освіти у програмі проголошувалися такі:

- реформування загальної середньої освіти на національних засадах з урахуванням регіональних особливостей і передового світового досвіду, досягнення соціально необхідного рівня загальноосвітньої підготовки в обсязі державного компонента освіти;

- органічне поєднання навчання і виховання з метою забезпечення розумового, морального, художньо-естетичного, правового, патріотичного, екологічного, трудового та фізичного розвитку дитини, формування здорового способу життя;
- удосконалення та розвиток мережі загальноосвітніх закладів різних спрямувань, форм власності, забезпечення їх законодавчо-правового захисту;
- створення оптимальних організаційно-педагогічних, науково-методичних, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних умов функціонування загальноосвітніх навчально-виховних закладів.

Основними шляхами реформування загальної середньої освіти вважалися:

- визначення державних стандартів усіх рівнів загальної середньої освіти;
- визначення змісту загальноосвітньої підготовки і відповідних базових дисциплін, впровадження інтегрального і варіантного принципів навчання;
- реформування структури загальноосвітніх навчально-виховних закладів відповідно до рівнів освіти та потреб регіонів; кооперація загальноосвітніх навчально-виховних закладів із вищими навчальними закладами;
- розвиток мережі загальноосвітніх навчально-виховних закладів заснованих на різних формах власності;
- формування мережі навчально-виховних закладів з дво-трирічними термінами навчання загальноосвітнього профільного (спеціалізованого) та професійного спрямування;
- наукове та методичне забезпечення загальної середньої освіти, підготовки і впровадження нових навчальних планів і програм, підручників, посібників тощо;

- проведення науково-дослідної та експериментальної роботи щодо впровадження педагогічних інновацій, інформатизація загальної середньої освіти;
- впровадження у загальноосвітніх навчально-виховних закладах психологічної та соціально-педагогічної служб;
- пріоритетне фінансування, кадрове та матеріально-технічне забезпечення сільської школи;
- розширення можливостей здобуття загальної середньої освіти для тих, хто працює, через систему шкіл, класів, груп з очною, заочною, вечірньою формами навчання або екстерном;
- розроблення науково обґрунтованих методик оцінки якості діяльності навчально-виховних закладів в цілому, а кожного педагогічного працівника окремо;
- державна атестація та акредитація загальноосвітніх навчально-виховних закладів усіх типів незалежно від форм власності.

Прийнята у 1996 році Конституція України закріпила право кожного на освіту та зафіксувала обов'язковість повної загальної середньої освіти [24].

Після оновлення у 1996р. закону «Про освіту» та прийняття Закону України «Про загальну середню освіту» [25] було розпочато новий етап у розробленні державних стандартів освіти у зв'язку з переходом до 12-річної школи, що передбачало суттєве оновлення змісту та функцій етапів шкільного навчання, особливо в старшій школі. «...За Законом державний стандарт набув статусу замовлення державою певного рівня підготовки учнів і механізму досягнення на всій території країни рівного доступу дітей до якісної шкільної освіти. Уперше в державні стандарти і відповідні програми вводилось поняття компетентнісного підходу у визначенні навчальних досягнень (предметних і ключових), здійснено їх розмежування за змістом і рівнями. Важливим кроком стала реальна варіативність програм і підручників. Засобом зворотного зв'язку слугувало анкетування вчителів, які

працювали за новими підручниками, однак ці результати не впливали на їх подальше використання» [26].

Завданнями загальної середньої освіти відповідно закону «Про загальну середню освіту» були визначені наступні:

- виховання громадянина України;
- формування особистості учня (вихованця), розвиток його здібностей і обдарувань, наукового світогляду;
- виконання вимог Державного стандарту загальної середньої освіти, підготовка учнів (вихованців) до подальшої освіти і трудової діяльності;
- виховання в учнів (вихованців) поваги до Конституції України, державних символів України, прав і свобод людини і громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії, свідомого ставлення до обов'язків людини і громадянина;
- реалізація права учнів (вихованців) на вільне формування політичних і світоглядних переконань;
- виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей Українського народу та інших народів і націй;
- виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів (вихованців).

Виконання цих завдань покладалося на загальноосвітні навчальні заклади які відповідно закону «Про загальну середню освіту» за своїми організаційно-правовими формами загальноосвітні навчальні заклади могли бути державної, комунальної та приватної форм власності.

До загальноосвітніх навчальних закладів належали:

- середня загальноосвітня школа – загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів;

- спеціалізована школа (школа-інтернат) – загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів;
- гімназія – загальноосвітній навчальний заклад II-III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів відповідно до профілю;
- ліцей – загальноосвітній навчальний заклад III ступеня з профільним навчанням і допрофесійною підготовкою;
- колегіум – загальноосвітній навчальний заклад III ступеня філологічно-філософського та (або) культурно-естетичного профілів;
- загальноосвітня школа-інтернат – загальноосвітній навчальний заклад з частковим або повним утриманням за рахунок держави дітей, які потребують соціальної допомоги;
- спеціальна загальноосвітня школа (школа-інтернат) – загальноосвітній навчальний заклад для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку;
- загальноосвітня санаторна школа (школа-інтернат) – загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів з відповідним профілем для дітей, які потребують тривалого лікування;
- школа соціальної реабілітації – загальноосвітній навчальний заклад для дітей, які потребують особливих умов виховання (створюється окремо для хлопців і дівчат);
- вечірня (змінна) школа – загальноосвітній навчальний заклад II-III ступенів для громадян, які не мають можливості навчатися у школах з денною формою навчання.

Термін навчання для здобуття повної загальної середньої освіти у загальноосвітніх навчальних закладах I-III ступенів встановлювався 12 років, з них:

- у загальноосвітніх навчальних закладах I ступеня – 4 роки;
- у загальноосвітніх навчальних закладах II ступеня – 5 років;
- у загальноосвітніх навчальних закладах III ступеня – 3 роки.

Термін навчання у загальноосвітніх навчальних закладах для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, встановлювався Кабінетом Міністрів України.

Наповнюваність класів загальноосвітніх навчальних закладів не повинна була перевищувати 30 учнів для спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів). Кількість учнів у класі визначалася Міністерством освіти і науки України (МОН – далі) за погодженням із Міністерством охорони здоров'я України і Міністерством фінансів України.

Порядок зарахування для навчального закладу залежав від типу закладу:

- зарахування учнів до загальноосвітнього навчального закладу проводилося наказом директора;
- зарахування учнів до загальноосвітньої санаторної школи (школи-інтернату) проводилося у порядку, встановленому МОН та Міністерством охорони здоров'я України;
- направлення учнів (вихованців) до шкіл соціальної реабілітації та дострокове звільнення їх із цих навчальних закладів здійснювалося за рішенням суду;
- зарахування та добір дітей для навчання у спеціальних загальноосвітніх школах (школах-інтернатах), їх переведення з одного типу таких навчальних закладів до іншого проводилося за висновком відповідних психолого-медико-педагогічних консультацій у порядку, встановленому МОН.

Концептуальні засади реформування середньої освіти МОН оприлюднило 17 серпня 2016 року. Згідно з цим документом місія нової української школи (НУШ – далі) – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками (педагогіка партнерства) [27]. Основні принципи «педагогіки партнерства» НУШ :

- повага до особистості;

- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіра у відносинах;
- діалог – взаємодія – взаємоповага;
- розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);
- принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

У 2017 році був прийнятий новий закон України «Про освіту». Новий закон докорінним чином змінив підходи до організації системи освіти наблизивши їх до європейських [28]. Закон України «Про освіту» став основою для усіх інших спеціальних законів у сфері освіти, у тому числі в системі загальної середньої освіти.

Метою освіти закон проголосив всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

Освіта визначена державним пріоритетом, що забезпечує інноваційний, соціально-економічний і культурний розвиток суспільства. Фінансування освіти є інвестицією в людський потенціал, сталий розвиток суспільства і держави. Так, законом визначено, що особа з особливими освітніми потребами це – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту. Держава взяла на себе зобов'язання по створенню умов для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням індивідуальних

потреб, можливостей, здібностей та інтересів, а також забезпеченню виявлення та усунення факторів, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері освіти.

Відповідно до закону України «Про освіту» право на освіту впродовж життя реалізується шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти. Держава визнає ці види освіти, створює умови для розвитку суб'єктів освітньої діяльності, що надають відповідні освітні послуги, а також заохочує до здобуття освіти всіх видів.

Формальна освіта – це освіта, яка здобувається за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей (професій) і передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою.

Неформальна освіта – це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій.

Інформальна освіта (самоосвіта) – це освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям.

Заклад освіти залежно від засновника може діяти як державний, комунальний, приватний чи корпоративний. Заклад освіти як суб'єкт господарювання може діяти в одному з таких статусів: бюджетна установа; неприбутковий заклад освіти; прибутковий заклад освіти.

Невід'ємними складниками системи освіти є такі: дошкільна освіта; повна загальна середня освіта; позашкільна освіта; спеціалізована освіта; професійна (професійно-технічна) освіта; фахова передвища освіта; вища освіта; освіта дорослих, у тому числі післядипломна освіта.

Повна загальна середня освіта має три рівні освіти: початкова освіта тривалістю чотири роки; базова середня освіта тривалістю п'ять років; профільна середня освіта тривалістю три роки. Початкова освіта здобувається, як правило, з шести років.

Особи з особливими освітніми потребами можуть розпочинати здобуття початкової освіти з іншого віку, а тривалість здобуття ними початкової та базової середньої освіти може бути подовжена з доповненням освітньої програми корекційно-розвитковим складником.

Інклюзивне навчання здобувачів освіти відповідно до закону України «Про освіту» базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників. Заклади освіти створюють умови для навчання осіб з особливими освітніми потребами відповідно до індивідуальної програми розвитку та з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей.

У 2020 році був прийнятий закон «Про повну загальну середню освіту» [29], який замінив закон «Про загальну середню освіту». Закон України «Про повну загальну середню освіту» є спеціальним стосовно загального, базового Закону України «Про освіту». Таким чином, суспільні відносини, що складаються в системі загальної середньої освіти, регулюються як Законом України «Про освіту», так і Законом України «Про повну загальну середню освіту».

Система загальної середньої освіти відповідно до закону «Про повну загальну середню освіту» складається із змісту повної загальної середньої освіти на кожному її рівні, мережі закладів освіти, учасників освітнього процесу, кадрового, фінансового, науково-методичного, ресурсного та нормативно-правового забезпечення освітньої та управлінської діяльності у сфері загальної середньої освіти.

Система загальної середньої освіти функціонує з метою забезпечення всебічного розвитку, навчання, виховання, виявлення обдарувань,

соціалізації особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і здобуття освіти упродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності, дбайливого ставлення до родини, своєї країни, довкілля, спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству; формування в учнів компетентностей, визначених Законом України «Про освіту» та державними стандартами. Зокрема: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність; інші компетентності, передбачені стандартом освіти.

Державні стандарти розробляються і затверджуються за відповідними рівнями освіти: для початкової, базової середньої і профільної середньої освіти. Державні стандарти містять опис вимог до результатів навчання учнів за освітніми галузями та загальний обсяг навчального навантаження учнів на відповідному рівні повної загальної середньої освіти

Освітній процес відповідно закону «Про повну загальну середню освіту» організовується за такими циклами:

- перший цикл початкової освіти – адаптаційно-ігровий (1-2 роки навчання);
- другий цикл початкової освіти – основний (3-4 роки навчання);
- перший цикл базової середньої освіти – адаптаційний (5-6 роки навчання);

- другий цикл базової середньої освіти – базове предметне навчання (7-9 роки навчання);
- перший цикл профільної середньої освіти – профільно-адаптаційний (10 рік навчання);
- другий цикл профільної середньої освіти – профільний (11-12 роки навчання).

Заклад освіти розробляє та використовує в освітній діяльності одну освітню програму на кожному рівні (циклі) повної загальної середньої освіти або наскрізну освітню програму, розроблену для декількох рівнів освіти. Тобто закон «Про повну загальну середню освіту» визначає середню освіту як поєднання виховних та навчальних процесів, направлених на розвиток особистості.

Порядок зарахування, відрахування та переведення учнів до державних і комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти затверджується центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки (МОН). Порядок зарахування, відрахування та переведення учнів до приватних і корпоративних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти визначається засновником (засновниками).

Здобуття повної загальної середньої освіти на певному рівні згідно з Законом України «Про повну загальну середню освіту» забезпечують:

- початкова школа, що забезпечує здобуття початкової освіти;
- гімназія, що забезпечує здобуття базової середньої освіти;
- ліцей, що забезпечує здобуття профільної середньої освіти.

Здобуття загальної середньої освіти також можуть забезпечувати заклади професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти та інші заклади освіти, що мають ліцензію на провадження освітньої діяльності у сфері загальної середньої освіти. Здобуття повної загальної середньої освіти забезпечують також спеціальні заклади загальної середньої освіти:

- спеціальна школа – заклад загальної середньої освіти для осіб з особливими освітніми потребами, зумовленими порушеннями інтелектуального розвитку, фізичними та / або сенсорними порушеннями;
- навчально-реабілітаційний центр – заклад загальної середньої освіти для осіб з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку.

Спеціальні заклади загальної середньої освіти можуть здійснювати освітню діяльність на одному або на декількох рівнях повної загальної середньої освіти. Система забезпечення якості у сфері загальної середньої освіти включає такі складові, як:

- систему забезпечення якості в закладах освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти);
- систему зовнішнього забезпечення якості освіти;
- систему забезпечення якості в діяльності органів управління та установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти.

Як і раніше, держава надає можливість безкоштовного здобуття повної загальної середньої освіти, кожному громадянину України, іншим особам, які перебувають в Україні на законних підставах, а також кожній дитині незалежно від підстав її перебування в Україні гарантується безоплатне здобуття у державних та комунальних закладах освіти повної загальної середньої освіти на кожному її рівні за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів один раз протягом життя.

РОЗДІЛ 2

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

2.1. Організація спеціальної освіти в системі загальнообов'язкової середньої освіти у Великій Британії

Британська система освіти є однією з найшанованіших і найпрестижніших у світі, має давню історію та традиції, які є зразком для багатьох інших країн. Витоки освіти у Великій Британії сягають середньовіччя, коли католицька церква засновувала монастирські школи для підготовки своїх священиків і синів знаті. Проте освіта в той час була дуже обмеженою і доступною лише невеликій кількості людей. У 17 столітті англійська церква почала засновувати школи, щоб забезпечити базову освіту бідним дітям і підготувати їх до вступу до церкви. Ці школи були відомі як «Школи благодійності» і надавали освіту з таких предметів, як читання, письмо та математика.

У 1870 році було прийнято закон про освіту, який закріпив початкову освіту як право та обов'язок для всіх дітей у Сполученому Королівстві. Цей закон також встановив систему іспитів для вимірювання прогресу учнів і успішності в школі. До 1870 року всі школи були благодійними або приватними установами, проте закон про початкову освіту дозволив місцевим органам влади доповнювати існуючі початкові школи, щоб заповнити будь-які прогалини. Закон про освіту 1902 р. дозволив місцевій владі створювати середні школи. Закон про освіту 1918 року скасував плату за початкові школи.

Закон про освіту 1944 року передбачав ґрунтовну переробку освітньої системи. Управління освіти було замінене міністром, який мав керувати та контролювати місцеві органи управління освітою, забезпечуючи таким чином більш рівний рівень освітніх можливостей по всій Англії та Уельсі.

Кожен місцевий орган освіти мав подати на затвердження міністра план розвитку початкової та середньої освіти та план подальшої освіти на своїй території.

Освітні системи Шотландії і Північної Ірландії були окремими та відмінними від Англії та Уельсу, хоча між ними існували тісні зв'язки. Основні риси Закону про освіту 1944 року Англії та Уельсу були відтворені в Законі про освіту 1945 року в Шотландії та в Законі про освіту 1947 року в Північній Ірландії, які враховували місцеві традиції та практику.

Фундаментальні реформи в акті 1944 року принесли доступну середню освіту для всіх і вимогу щодо заборони стягувати плату за навчання в школах, які утримуються державною владою, також запроваджено нову класифікацію (початкова освіта, середня освіта, подальша освіта). В цьому законі спеціальній освіті присвячено вісім розділів та визначено одинадцять категорій дітей з проблемами в навчанні.

Закон 1944 року набув чинності в 1947 році, встановивши тристоронню систему середньої освіти, яка складалася з гімназій, сучасних середніх шкіл і середніх технічних шкіл. За тристоронньою моделлю учні, які склали іспит, по закінченні початкової школи мали змогу відвідувати престижну гімназію. Ті, хто не пройшов відбірковий іспит, відвідували середні сучасні школи або ремісничі училища. Добір дітей 11-річного віку при переході від початкової до середньої школи мав на меті відокремити обдарованих дітей від пересічних незалежно від соціального походження.

Закон про реформу освіти 1988 року вніс значні зміни в систему освіти, фінансованою державою. Ці зміни були спрямовані на створення ринку в освіті зі школами, які конкурували між собою за учнів. Було запроваджено Національний навчальний план, який зробив обов'язковим для шкіл викладання певних предметів і навчальних програм. Раніше вибір предметів був за школою. Оцінювання за національною навчальною програмою було запроваджено у 7, 11, 14 і 16 років за допомогою стандартних тестів оцінювання. У 16 років оцінки проводилися на основі іспиту на отримання

загального атестату про середню освіту (General Certificate of Secondary Education – GCSE).

Повернуто відкритий запис і вибір для батьків, щоб батьки могли обирати чи впливати на те, до якої школи будуть йти їхні діти.

Було введено формульне фінансування, яке означало, що чим більше дітей зможе залучити школа, тим більше грошей отримає школа. Школи могли за умови згоди достатньої кількості батьків їхніх учнів, відмовитися від контролю місцевої влади, стати школами, що утримуються грантами, і отримувати фінансування безпосередньо від центрального уряду.

Закон про академії 2010 року дозволив державним школам в Англії стати академіями, які все ще фінансуються державою, але зі значно підвищеним ступенем автономії в таких питаннях, як встановлення заробітної плати вчителів, дозволялося відхилення від національної навчальної програми. Це також призвело до злиття різних шкіл у більші академії.

Зазначимо, що паралельно з системою шкільної освіти, яка фінансувалася державою, існувала та існує зараз система незалежних приватних шкіл, освіта в яких була платною (рис. 2.1).

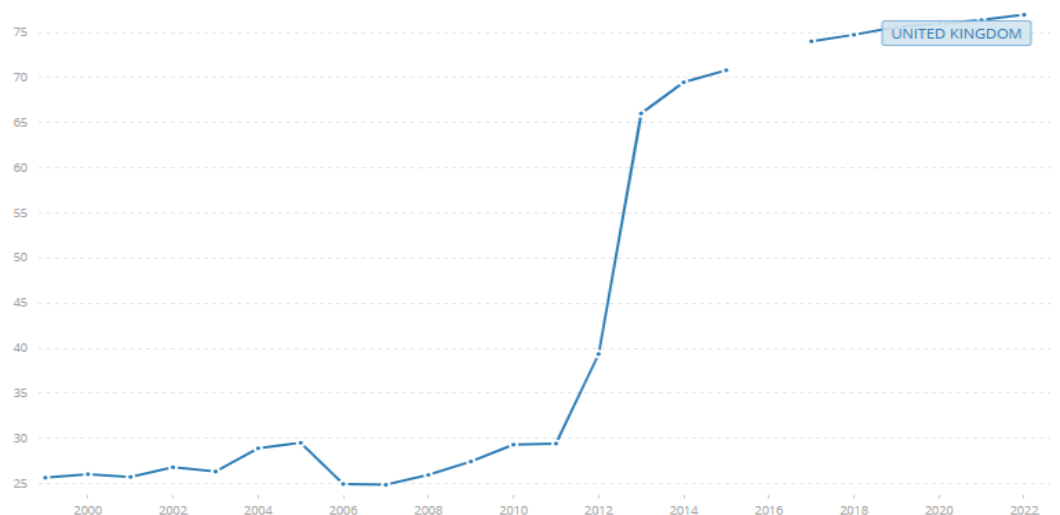

Рис. 2.1. Відсоток зарахованих до приватних середніх (як незалежних, так і фінансованих державою) шкіл у Великій Британії за даними Інституту статистики ЮНЕСКО [30]

Освіта у Великій Британії є делегованою, децентралізованою і має окремі системи, керовані окремими територіальними урядовими структурами. Оскільки британська система освіти формувалася знизу, існують відмінності в організації шкільних систем Англії, Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії, однак ці відмінності не є принциповими.

У кожній частині Великої Британії існує п'ять ступенів освіти: дошкільна освіта, початкова, середня, подальша освіта (FE) і вища освіта (HE) [31]. Усі діти в Англії віком від 5 до 16 років мають право на безкоштовне місце в державній школі.

Державні школи отримують фінансування через місцеву владу або безпосередньо від уряду. Найпоширеніші з них:

- комунальні школи, які іноді називають школами, які утримуються місцевими органами влади – не знаходяться під впливом бізнесу чи релігійних груп і дотримуються національної навчальної програми;
- базові школи та добровільні школи, які фінансуються місцевою владою, але мають більше свободи змінювати зміст навчання, іноді їх підтримують представники релігійних груп;
- академії та безкоштовні школи, якими керують некомерційні академічні трести, незалежні від місцевої влади – мають більше свободи щодо наповнення навчальних програм, можуть формувати власні навчальні програми;
- гімназії, якими може керувати місцева влада, фонд або трест академії – відбирають учнів на основі академічних здібностей і є приймальний іспит для вступу [32].

Зазначимо, що в рамках Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) шкільна установа класифікується як приватна, якщо загальний контроль і управління нею покладено на неурядову організацію (наприклад, церкву, профспілку, комерційне підприємство, іноземне або

міжнародне агентство) і якщо більшість членів його правління не буде обрано державним органом. Часто вживаються терміни «залежний від уряду» та «незалежний». Залежною від уряду є приватна установа, яка отримує 50% або більше свого основного фінансування від державних установ, або викладачам яких платить державна установа або безпосередньо уряд. Незалежна приватна установа – це приватна установа, яка отримує менше 50% свого основного фінансування від державних установ, і викладачам яких не платять державні установа [33]. Таким чином, за міжнародною класифікацією значна частина шкіл з вищенаведеного списку є приватними, залежними від уряду школами.

Усі державні школи регулярно перевіряються Офісом стандартів освіти (Ofsted – далі). Ofsted регулярно публікує звіти про якість освіти, результати навчання, менеджмент, безпеку та поведінку молодих людей у певній школі. До шкіл, які Ofsted вважає такими, що забезпечують неадекватний рівень освіти, можуть бути застосовані спеціальні заходи, які можуть включати заміну керівного органу та старшого персоналу. Звіти про перевірку школи публікуються в Інтернеті та надсилаються безпосередньо батькам та опікунам.

Приватні школи («незалежні школи») стягують плату за відвідування і не фінансуються державою. Їх учні не повинні навчатися за національною навчальною програмою. Усі приватні школи мають бути зареєстровані в урядових реєстрах та регулярно перевірятися.

Національний навчальний план визначає навчальні програми та навчальні цілі з усіх предметів на всіх 4 основних етапах. Національна навчальна програма – це набір предметів і стандартів, які використовуються в початковій і середній школах, щоб діти вивчали однаковий матеріал. Усі школи Англії, які утримуються місцевими органами влади, мають працювати за цими навчальними програмами. Інші типи шкіл, такі як академії та приватні школи, не повинні дотримуватися національної навчальної програми.

Національна навчальна програма складається з блоків років, які називаються «ключовими етапами» (KS). Наприкінці кожного ключового етапу вчитель офіційно оцінює успішність учнів.

Таблиця 2.1.

Національна навчальна програма в Англії [34]

Вік дитини	рік	Ключовий етап	Оцінка
3 до 4		Ранні роки	
4 до 5	Рецепція	Ранні роки	Оцінка початкових точок учнів з мови, спілкування, грамотності та математики та оцінювання вчителів
5 до 6	1 рік	KS1	Перевірка акустичної перевірки
6 до 7	2 рік	KS1	Національні тести з читання та математики англійською мовою. Оцінювання вчителя з математики, природничих наук, читання й письма англійською мовою
7 до 8	3 рік	KS2	
8 до 9	4 рік	KS2	Перевірка таблиці множення
9 до 10	5 рік	KS2	
10 до 11	Рік 6	KS2	Національні тести з читання, математики, граматики, пунктуації та орфографії. Оцінки вчителя з письма та науки англійською мовою
11 до 12	Рік 7	KS3	
12 до 13	8 рік	KS3	
13 до 14	9 рік	KS3	
14 до 15	Рік 10	KS4	Деякі діти здають GCSE
15 до 16	Рік 11	KS4	Більшість дітей здають GCSE або інші національні

Основними цілями початкової освіти є досягнення базової грамотності та навичок рахунку серед усіх учнів, а також закладання основ природничих наук, математики та інших предметів. Обов'язковими предметами національного навчального плану початкової школи або ключових етапів 1 та 2 є такі, як : англійська, математика, наука, дизайн і технологія, історія, географія, мистецтво та дизайн, музика, фізичне виховання, у тому числі плавання, комп'ютерне обчислення, давні та сучасні іноземні мови (на ключовому етапі 2).

Обов'язковими предметами національного навчального плану ключового етапу 3 є наступні: англійська, математика, наука, історія, географія, сучасні іноземні мови, дизайн і технологія, мистецтво та дизайн, музика, фізичне виховання, громадянство, комп'ютерне обчислення.

Під час ключового етапу 4 більшість учнів працюють над отриманням національних кваліфікацій – зазвичай GCSE (загальний атестат про середню освіту). Обов'язковими предметами національного навчального плану ключового етапу 4 є такі: англійська, математика, наука, комп'ютерне обчислення, фізичне виховання, громадянство.

Школи також повинні пропонувати принаймні один предмет з кожної з цих областей: мистецтво, дизайн і технологія, гуманітарні науки, сучасні іноземні мов.

Початкові та середні школи також повинні забезпечити можливість вивчення наступних предметів: взаємини та санітарна освіта, релігійне навчання, – однак батьки можуть попросити, щоб їхні діти були звільненні від відвідування усього уроку або його частини.

Для забезпечення можливості вибору школи веб-сайти шкіл повинні містити таку інформацію, як : умови прийому, включаючи те, як подати заявку, деталі навчального плану, політика поведінки, посилання на звіти Ofsted, посилання на дані продуктивності, останні ключові показники досягнення та прогресу школи на 2 і 4 етапах, інформаційний звіт про їхні особливі освітні потреби , який містить інформацію про їхню політику щодо

дітей або молоді з особливими освітніми потребами та обмеженими можливостями, сума грошей, яку вони отримують за те, що приймають дітей з малозабезпечених дітей («учнівська надбавка») з поясненням напрямів їх витрат і який ефект / вплив це має [35].

У всіх школах є критерії прийому, які визначають, хто з дітей отримає місце. Зазвичай це встановлює школа або місцева рада. Критерії прийому різні для кожної школи. Вони можуть надавати перевагу дітям:

- які живуть неподалік від школи,
- які вже мають брата чи сестру в школі,
- з певної релігії (для релігійних шкіл),
- які складають вступний іспит (до вибіркових шкіл, наприклад гімназій),
- хто ходив до конкретної початкової школи («школа-годівниця»),
- які мають право на надбавку для учня або надбавку за учня,
- чий батьки пропрацювали у школі 2 роки і більше [35].

Особливі освітні потреби (SEN), також відомі як особливі освітні потреби та обмеження (SEND), у Сполученому Королівстві стосуються освіти дітей, які потребують іншої освіти, ніж у звичайній системі. Дитина або молода людина вважається такою, що має SEN, якщо вони мають інвалідність або труднощі з навчанням і це означає, що їм потрібна спеціальна освіта.

Визначення SEN уперше наведено в Законі про освіту 1996 р. Поточні правила для SEN викладені в Законі про дітей та сім'ї 2014 року. Діти з особливими освітніми потребами можуть відвідувати звичайні або спеціальні школи, але за законом місцева влада зобов'язана навчати дітей у звичайних школах, де це можливо. Дитина з особливими освітніми потребами в Англії може мати право на підтримку, яка надається в школі або план освіти, охорони здоров'я та догляду (ЕНС) – план догляду за дітьми та молодими людьми віком до 25 років, які мають складніші потреби. Плани ЕНС визначають освітні, медичні та соціальні потреби та встановлюють додаткову

підтримку для задоволення цих потреб. Одним із варіантів плану може бути навчання у спеціальній школі.

Спеціальні школи з учнями віком від 11 років можуть спеціалізуватися на 1 з 4 напрямів особливих освітніх потреб :

- спілкування та взаємодія;
- пізнання та навчання;
- соціальне, емоційне та психічне здоров'я;
- сенсорні та фізичні потреби.

Школи можуть додатково спеціалізуватися в рамках цих категорій, щоб відобразити особливі потреби, з якими вони допомагають, наприклад, розлади аутистичного спектру, порушення зору або мовні, мовні та комунікаційні потреби [32].

Спеціальні школи можуть утримуватися місцевою владою, бути добровільними, благодійними або приватними. Вони можуть бути частиною більшої групи (наприклад Priority Services). Більшість спеціальних шкіл працюють за національною навчальною програмою, адаптованою та скоригованою за потреби для задоволення потреб дітей. Багато з них мають власний догляд від ряду терапевтів, які можуть включати логопеда (SaLT), ерготерапевта та фізіотерапевта або навіть терапевта (NHS), призначеного до школи [36].

2.2. Досвід Австралії в організації державної загальнообов'язкової освіти для осіб з особливими потребами

Австралійська система освіти вважається однією з найкращих у світі. Формуючий вплив на австралійську освіту мали відстань і час. Відстань, тому що саме відстань сформувала економіку та соціокультурний розвиток країни. Історично Австралія слугувала в'язницею для Британської Імперії. Разом із 1500 дорослими з першого флоту до Нового Південного Уельсу в 1787 році було відправлено 50 дітей. Лише троє з цих дітей були

засудженими, але 60 відсотків із них були дітьми засуджених. Положення дітей засуджених було незвичайним, оскільки вони були вільні, але жили в каторжних умовах і ставилися до них як до «кримінального класу».

У перший період австралійської освіти домінували соціальні та моральні потреби суспільства каторжників, яке з 1810 року почало розвивати вільну меншість. Як вигнане суспільство дорослих, проблемами були навернення та моральні обмеження. Оскільки каторжницькі поселення зростали й розширювалися в колонії з сільськогосподарськими та промисловими інтересами, навчанням і викладанням часто керували засуджені, які відбули покарання. Перехід до релігійних шкіл і класів, можливо, заспокоїв аргументи проти засуджених вчителів і зробив певний шлях до того, щоб батьки учнів були впевнені в отриманні моральної освіти, яка вважалася, прищеплювалася Церквою.

На початку XIX сторіччя англійський уряд зобов'язався фінансувати шкільну систему, яка мала діяти за вільною угодою з англіканської церквою. Це різко відрізнялося від Англії, де до 1833 року державні гроші не витрачалися на навчання в школах, і це сталося саме тому, що Новий Південний Уельс був виправною колонією. Тож школи були приєднані до каторжної системи. У той час люди вважали, що злочин є результатом деградації, яка, у свою чергу, походить від невігластва і публічні адміністратори на місцях інвестували кошти в розвиток освіти. Мета державної освіти полягала в тому, щоб прищепити слухняність християнським церковним принципам.

Протягом 1820-х років інші конфесії також вимагали державних субсидій для роботи шкіл, але виснажливий міжконфесійний конфлікт означав, що кожна церква намагалася керувати власною конфесійною системою. Таким чином, різні конфесії намагалися відкрити якомога більше шкіл, щоб забезпечити свій вплив у регіоні, і це призвело до додаткових витрат для уряду, який мав субсидувати всі ці школи. У 1848 році паралельно з Правлінням конфесійних шкіл було створено Раду національної освіти, яка

керувала державною допомогою четвірці великих конфесій. Однак із зростанням тиску на покращення можливостей навчання в школі та продуктивності у середині XIX століття уряд почав практику ввезення місіонерів з Британських островів, щоб замінити каторжників учителів і забезпечити професіоналізм у сфері освіти.

Оксфордський і Кембриджський іспити використовувалися в багатьох школах і продовжували використовуватися в теологічних коледжах як спосіб визначення стандартів вступу та атестату зрілості.

У Новому Південному Уельсі провідною законодавчою фігурою, яка просувала «безкоштовну, світську, обов'язкову» освіту, був Генрі Паркс. Він був захоплений системою освіти Пруссії та розглядав навчання нижчих класів як засіб запобігання або стримування їх схильності до розпусти, пороків і злочинів. У 1863 році Паркс стверджував: «...Наскільки краще навчати дитину, ніж карати загартовану молодь; наскільки дешевше забезпечувати школи, ніж будувати в'язниці; наскільки гідніше для нас, як спільноти, мати велику компанію вчителів, ніж довший список тюремників» [37].

У 1872 році уряд колонії Вікторія прийняв Закон про освіту 1872 року, який заснував систему державних шкіл колоній. Цей новий закон зробив Вікторію першою австралійською колонією, яка запропонувала безкоштовну, світську та обов'язкову освіту своїм дітям. Після 1872 року більшість шкіл перебувала під контролем урядового відділу освіти, а не релігійних та інших приватних організацій. Таким чином, після більш, ніж 70 років австралійської освіти під керівництвом колишніх засуджених і Церкви, протягом 20 років (період 1872 – 1895 рр.) уряди Нового Південного Уельсу, Квінсленду, Південної Австралії, Вікторії та Західної Австралії прийняли акти для початку процесу надання безкоштовної та світської початкової освіти.

Наприкінці XIX століття початкова освіта стала доступною для більшості австралійців, оскільки була безкоштовною, масовою та

обов'язковою. Оскільки уряд фінансував переважну більшість шкіл, було розроблено стандарти в освітній системі. Разом з тим державне фінансування духовних шкіл припинилося. Багато релігійних шкіл вирішили припинити викладання релігії та стати частиною нової урядової системи. Але деякі (переважно католицькі школи) продовжували працювати незалежно. Батьки, які вирішили віддати своїх дітей до приватних релігійних шкіл, повинні були платити за навчання.

Освіта на рубежі ХХ століття розвивалася, школи відкривалися в сільських і віддалених місцях, але їх було більше в міських районах. Освіта в цей час також фокусувалася на поселенцях, учнях-мігрантах, тоді як учні з корінного населення зіткнулися із значним набором упереджень і труднощів у досягненні освіти. У 1901 році пройшло об'єднання самоврядних британських колоній для формування федерального уряду Австралії, кожен штат і територія мав власні освітні фонди та політику, що означало різні правила, пріоритети, методи.

Середня освіта у першій половині ХХ сторіччя здебільшого залишалася платною. Середня освіта була менш доступною і елітні групи, як правило, посилали своїх дітей у привілейовані приватні школи. У 1950-ті роки, після закінчення Великої депресії та війни, попит на державну освіту значно підвищився. Уряди змушені були діяти. Публічна середня освіта швидко поширювалася разом очікуваннями учнів закінчити 12 років шкільної освіти.

У 1960-х роках була зроблена спроба поширити державне фінансування шкіл на фінансово обтяжені релігійні школи. Однак законодавство про фінансування, покликане залучити фінансову допомогу бідним релігійним школам, було заблоковане, доки не було вжито заходів щодо надання заможним приватним і релігійним школам доступу до однакового фінансування. Результатом реформ стало зростання кількості учнів приватних шкіл. А в 1969 році було запроваджено урядове фінансування навчання одного учня, спочатку для недержавних шкіл, а з 1972 року для державних шкіл.

До кінця ХХ століття навчання стало доступним і відкритим для всіх членів суспільства. Це призвело до того, що учні відвідували школу вже після закінчення обов'язкового шкільного віку.

До 1980-х років освіта в Австралії була державною, а не федеральною відповідальністю. Повноваження були зосереджені в державному департаменті освіти. Політичним керівником був міністр освіти, а постійним відповідальним адміністратором – директор або генеральний директор освіти. Основними відділами департаменту були відділи початкової, середньої та технічної освіти, кожним з яких керував старший чиновник. Додаткові підрозділи, такі як спеціальна освіта або навчання без відриву від служби, були особливими для штатів. У 1980-х роках відбулися серйозні зміни в адміністративній організації в усіх державних системах у напрямку передачі повноважень місцевим регіонам і школам. Актуальним став корпоративний стиль управління, який побудований на критерії раціоналізації, результативності та економічної ефективності для прийняття організаційних рішень.

У ХХІ сторіччі освіта та навчання є спільною відповідальністю Австралійського (Федерального) уряду та урядів окремих штатів і територій. Уряд Австралії, насамперед через департамент освіти та навчання (DET), забезпечує:

- фінансування та регулятивну підтримку центрів ранньої освіти та догляду, таких як дошкільні установи та дитячі садки;
- часткове фінансування державних шкіл і переважне фінансування недержавних шкіл;
- часткове фінансування діяльності державних університетів за рахунок грантів, стипендій та спеціальні цілі, наприклад, для навчальних і дослідницьких програм;
- міжнародну (закордонну) освіту [38].

Відповідно до Закону про реформу освіти та навчання 2006 року, шкільне навчання є обов'язковим для учнів віком від 6 до 17 років. З 2010

року у всіх штатах і територіях учні повинні закінчити 10-й рік навчання в школі і брати повний робочий день в освіті, навчанні чи працевлаштуванні, поки їм не виповниться принаймні 17 років. По суті, майже всі громадяни Австралії мають доступ до початкової та молодшої освіти відповідно до законодавства шести штатів (Новий Південь, Уельс, Вікторія, Південна Австралія, Західна Австралія, Квінсленд і Тасманія) і в Австралійській столичній території, тоді як громадяни в Північній Території здобувають освіту згідно з положеннями про федеральне фінансування, що спрямовується через адміністрацію Північної Території.

Англійська мова є офіційною мовою Австралії та основною мовою навчання [39]. Навчання ведеться англійською мовою, хоча зараз більшість початкових шкіл мають доступ до мовних програм спільноти. Італійська, японська та іспанська мови є одними з найпоширеніших у державних школах, французька та німецька мови в кількох міжнародних мовних школах у столицях, а корінні мови в школах аборигенів, зокрема в Західній Австралії, північному Квінсленді та Північній території.

Початкова освіта в Південній Австралії триває з 1-го до 7-го класів, тоді як у південно-східних штатах (Новий Південний Уельс, Вікторія та Тасманія) – з 1-го до 6-го класів. Початкова школа зосереджується на розвитку основних навичок грамотності, рахунку та соціальних навичок, а також забезпечує базові знання дітей про навколишній світ. Середня освіта в усіх штатах триває до 12-го року. Поступово у міру просування учнів від початкової до середньої школи, предмети стають все більш спеціалізованими.

Для дітей є обов'язковим початок навчання у школі до досягнення ними шестирічного віку. Більшість дітей починають у віці від чотирьох з половиною до п'яти з половиною років. Діти відвідують початкову школу до 11-12 років. Середні школи пропонують програми для учнів 7-10 класів (хоча це залежить від школи до школи). Закінчивши середню школу, учні часто відвідують старші середні школи або коледжі, щоб закінчити 12 клас. Учні,

які закінчили програму середньої школи в 12 класі або еквівалент, отримують Атестат про середню освіту [39].

Більшість штатів, згідно з планом відновлення базової політики, проводять тестування базових навичок у початкових школах (у більшості штатів вони називаються початковими або державними школами). У Новому Південному Уельсі тести базових навичок проводяться для учнів 3 та 5 класів. Доступ до державних вибіркових шкіл можливий у деяких штатах через спеціальний іспит, і існують регулярні іспити для вступу на стипендію до більших приватних шкіл. Внутрішнє оцінювання контролює прогрес у 7–9 класах, а в 10 класі є еквівалент шкільного атестата Нового Південного Уельсу, який пропонується в більшості штатів як вихідний пункт для технічної освіти, учнівства та інших альтернатив професійного навчання. 12-й рік закінчується іспитом на атестат вищого рівня – у Новому Південному Уельсі називається Higher School Certificate, у Вікторії – VCE, а в Квінсленді – Core Skills Test.

Типи шкіл в Австралії зараз загалом поділяються на дві категорії: публічні школи, тобто школи, якими керують державні чи територіальні департаменти чи агентства, і приватні школи, тобто школи, якими не керують державні департаменти чи установи.

Австралійська система освіти відрізняється тим, що вона дуже приватизована як у школі, так і в секторі вищої освіти порівняно з системами в інших країнах. Австралійський Закон про освіту (2013 р.; оновлений у 2017 р.) є основним законодавством щодо фінансування шкіл. Частка приватних (недержавних) інвестицій в австралійські школи набагато більша (рис. 2.2), ніж в інших країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) (майже 40 відсотків для Австралії порівняно із середнім показником по ОЕСР (16 відсотків). Схожа ситуація і у вищій освіті сектора [39].

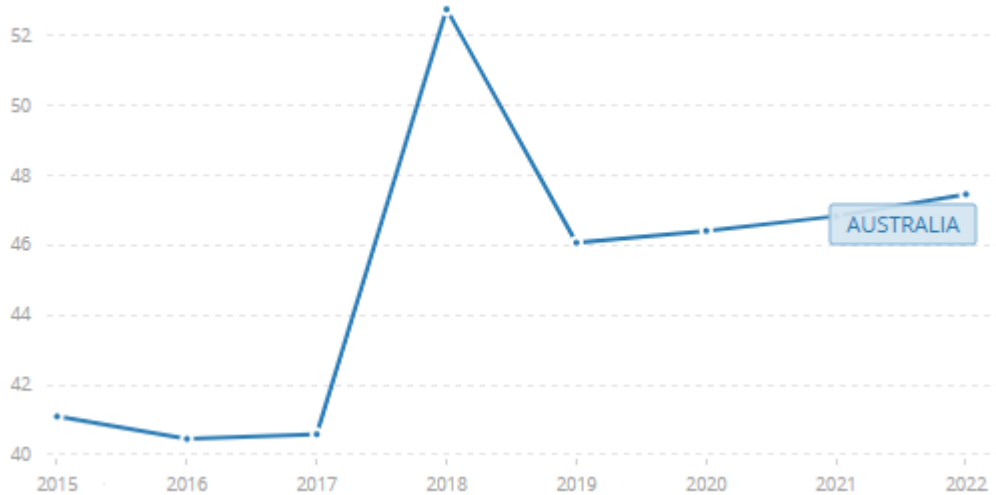

Рис. 2.2. Відсоток зарахованих до приватних середніх (як незалежних, так і фінансованих державою) шкіл у Австралії за даними Інституту Статистики ЮНЕСКО [40]

У 1980-ті роки Федеральний уряд наполягає на національній навчальній програмі, однак у 1991 проходить відмова від плану національної навчальної програми. У 2009 рік створено Австралійський орган з питань навчальної програми, оцінювання та звітності, нагляду за впровадженням загальнонаціональної ініціативи щодо навчальної програми. З 2014 р. впроваджується базова частина національної навчальної програми в усіх штатах і територіях.

Незалежно від того, державна чи недержавна школа, вона регулюється однаковими стандартами навчальної програми. Структура адмініструється Австралійським органом з питань навчальної програми, оцінювання та звітності (ACARA). Державні та територіальні навчальні програми, органи оцінювання та сертифікації відповідають за визначення того, як зміст і стандарти досягнень Австралійської навчальної програми мають бути інтегровані в їхні курси. Органи влади штату та території також визначають специфікації оцінювання та сертифікації для своїх курсів, а також будь-яку додаткову інформацію, інструкції та правила для задоволення місцевих

вимог, включаючи поради щодо точок входу та виходу та кредитів за завершене навчання.

Загальні здібності відіграють важливу роль в австралійській навчальній програмі у підготовці молодих австралійців до успішного життя та роботи в двадцять першому столітті. У австралійській навчальній програмі здібності охоплюють знання, навички, поведінку та схильності. Учні розвивають здібності, коли вони впевнено, ефективно та належним чином застосовують знання та навички в складних та мінливих обставинах, у навчанні в школі та в житті поза школою. В австралійській навчальній програмі загальні здібності розглядаються через зміст предметів.

Згідно з Австралійською навчальною програмою у перший (підготовчий) рік у школі, учні навчаються взаємодії з іншими, експериментують, тренуються і грають в класі та шкільній спільноті. Пріоритет надається розвитку грамотності та рахунку, оскільки це основи на яких будується подальше навчання. Навчання в класі і приналежність до шкільної спільноти є ключовими в перший рік у школі.

У 1 і 2 класах пріоритет надається важливим напрямкам розвитку грамотності та лічби. Основними предметами є англійська мова та математика. У 3 і 4 класах учні стають більш незалежними, спілкуються з іншими більш ефективно. Англійська та математика продовжують бути пріоритетом, проте грамотність і лічба представлені в усіх областях навчання. У 5 і 6 класах учні розвивають здатність робити позитивні дії для свого добробуту, спілкуються з іншими, формують складні запитання та шукають відповіді, приймають зважені рішення та діють відповідально. Розвиток інформаційних та комунікаційних технологій по всій навчальній програмі на цьому рівні. У 7 класі (8 рік у Південній Австралії) учні починають навчання у середній школі. В середній школі в основному викладають за австралійською навчальною програмою вчителі-предметники. У цьому віці є націленість на розвиток здатності учнів до збереження особистого здоров'я та добробуту, а також управління особистими

стосунками. У 9 і 10 класах навчання навчальна програма готує учнів до громадянської, соціальної та економічної участі поза школою. Учніам надається можливість робити вибір щодо навчання та спеціалізації у сферах, які їх цікавлять. У цей момент учні об'єднують свої знання та досвід, які враховуються для вибору можливих шляхів навчання в старшій середній школі та професійно-технічній освіті [41].

Австралійська навчальна програма старшої середньої школи для кожного предмета визначає зміст і стандарти досягнень. Зміст описує знання, розуміння та навички, яких потрібно викладати та вивчати. Стандарти досягнень описують якість навчання (глибина розуміння, обсяг знань і витонченість навичок), очікувану від учнів, які вивчали зміст предмета.

П'ятнадцять предметів старшої середньої школи з англійської мови, математики, природознавства, історії та географії були схвалені радою федеральних міністрів освіти, міністрів освіти штатів і територій як узгоджену та спільну основу для розробки курсів старшої середньої школи штату та території.

У Новому Південному Уельсі для дітей з особливими освітніми проблемами вчителі та школи вносять зміни в програми викладання та навчання, уроки оцінювання або шкільне середовище. Корикування дозволяють усім учням шляхом отримання рівного доступу до його формування. Відповідно до Стандартів освіти для інвалідів 2005 усі директори та вчителі мають юридичні зобов'язання забезпечити, щоб кожен учень міг брати участь у навчальній програмі на тих самих засадах, що й їхні однолітки. Це означає, що студенти з інвалідністю повинні мати ті самі можливості та вибір у своїй освіті, як і студенти без інвалідності. Цього можна досягти шляхом внесення розумних коригувань відповідно до індивідуальних потреб студента в навчанні та підтримці.

Корикування можуть приймати різні форми. Вони можуть включати:

- зміни обсягу уроку чи розділу, який вивчає дитина, або часу, відведеного дитині на виконання завдання;

- зміни, внесені до навчальних матеріалів, які використовує дитина (наприклад, можна надати матеріал у цифрових форматах, шрифтом Брайля чи ілюстрованим текстом, або надати скориговані робочі аркуші чи оцінки, або переформулювати завдання);

- зміни в навчальному середовищі дитини (наприклад, персоналізований навчальний простір для дитини або використання системи посилення звукового поля) [42].

У Новому Південному Уельсі для дітей з особливими освітніми проблемами у разі неможливості допомоги у звичайній школі існують школи спеціального призначення (SSP). Програми таких шкіл підтримують студентів з інтелектуальною недостатністю, проблемами психічного здоров'я або аутизмом, студентів із фізичними вадами чи сенсорними порушеннями, а також студентів із труднощами у навчанні чи розладами поведінки.

Параметри IO/IS/P призначені для учнів із помірною інтелектуальною недостатністю (IO), важкою інтелектуальною недостатністю (IS) і значною фізичною недостатністю (P) та/або серйозними захворюваннями, які потребують регулярної підтримки медичного персоналу союзників. Допоміжні класи IO/IS/P можуть працювати як підрозділ звичайної початкової або середньої школи. Параметри BD/CD/ED призначені для учнів із розладами поведінки (BD), розладами поведінки (CD) та емоційними розладами (ED) [43].

SSP забезпечують інтенсивний рівень підтримки в спеціалізованому середовищі та низку допоміжних послуг залежно від потреб студентів. Вони також мають менші класи через вищі потреби учнів, і вони підтримують учнів від дитячого садка до 12 класу. SSP переглядають розміщення кожного зі своїх студентів щорічно або за потреби. У цих перевірках розглядаються всі аспекти персоналізованого навчання та підтримки студента, включно з тим, чи найкраще відповідає поточне розміщення їхнім потребам у навчанні та підтримці [44].

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ СТВОРЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ ТА ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

3.1. Комплексне забезпечення впровадження інноваційних технологій у спеціальну освіту дітей з урахуванням зарубіжного досвіду

«Особливі освітні потреби» є юридичним визначенням і стосується дітей з проблемами навчання або вадами, через які їм важче вчитися, ніж більшості дітей того ж віку. Основна мета освіти з особливими потребами полягає в тому, щоб забезпечити додаткову спеціалізовану підтримку для учнів, які мають різноманітні соціальні, інтелектуальні чи фізичні потреби. Навчання з особливими потребами зазвичай обґрунтовується медичним підходом до інвалідності та/або особливих освітніх потреб, зосереджуючись на нездатності та/або недоліках учнів.

Особливі освітні потреби та обмеження можуть вплинути на здатність дитини або молодої людини навчатися. Вони можуть впливати на їх: поведінку або здатність до спілкування, здатність читати та писати, здатність розуміти речі, рівні концентрації, фізичну здатність

У середні віки церква стала першою установою, яка надала допомогу людям із фізичними чи розумовими вадами, але розвиток методів, пов'язаних зі спеціальною освітою, з'явився пізніше в епоху Відродження, з акцентом на людській гідності. У середині XVI сторіччя Педро Понсе де Леону вдалося навчити глухих учнів в Іспанії говорити, читати й писати; вважається, що його метод використовував Хуан Пабло Бонет, який у 1620 році опублікував першу книгу на цю тему. Пізніше у XVIII сторіччі Шарль-Мішель, абат де л'Епе, розвинув природну мову жестів, та перетворив на систематичну й традиційну мову для більш універсального використання. В Німеччині в XIX сторіччі Фрідріх Моріц Хілл, провідний педагог глухих, розробив метод у

зв'язку з концепцією, згідно з якою освіта має бути пов'язана з «тут і зараз» дитини – відомого як «природний метод». Так виник усний метод навчання, який з часом став загальноприйнятою практикою в усьому світі.

Прориву у навчанні людей з вадами зору досяг Валентин Гаюй, який відкрив Національний заклад сліпої молоді у Парижі в 1784 році, у якому 12 сліпих дітей стали його першими учнями. Протягом першої половини XIX сторіччя подібні школи були відкриті у багатьох містах Європи та Америки.

Наукові спроби навчання дітей з вадами розумового розвитку виникли на початку XIX сторіччя завдяки зусиллям французького лікаря Жан-Марк-Гаспар Ітара. На початку XIX століття нові ідеали продуктивності та ефективності знаменують зміни в соціальній ізоляції інвалідів [45].

Оскільки саме XIX сторіччя було часом становлення масових державних систем освіти, це стало початком появи державних закладів для дітей з особливими освітніми потребами, однак в цілому діти з особливими освітніми потребами були виключені з системи масових загальноосвітніх шкіл.

Протягом XIX сторіччя в Україні ініціатива піклування про дітей з порушеннями розвитку надходила від громадських організацій і приватних осіб. На початку XX століття в Україні були зроблені перші спроби відкрити спеціальні заклади в системі державної освіти. Так, у 1911 році в Харкові на кошти відділу народної освіти відкрився перший допоміжний клас для розумово відсталих дітей у Пушкінському міському училищі. А в 1915 – 1916 навчальних роках відкриваються допоміжні класи у восьми початкових училищах [46].

З першими реформами освіти радянської влади філантропічно-опікунські заклади для сліпих, глухих і розумово відсталих дітей увійшли до системи народної освіти та почали розвиватися як державні установи [47]. Політика відокремлення дітей з особливими освітніми потребами продовжувалася до останніх років Радянського Союзу. Відповідно з

поверненням незалежності Україна отримала у спадок відповідну систему спеціальної освіти.

Найбільш суттєвими недоліками успадкованої системи спеціальної освіти можна було назвати:

- її уніфікованість, що унеможливило забезпечення освітніх потреб усіх учнів, які мають особливості психофізичного розвитку, заважає впроваджувати різноваріантні навчальні програми, вносити необхідні зміни та додатки до навчальних планів;

- ізольованість дітей із психофізичними порушеннями у спеціальних школах-інтернатах, які є основними спеціальними освітніми закладами. Така ізольованість має багато негативних соціальних наслідків, зокрема, відчуження сім'ї від виховного процесу, соціальна інфантильність учнів, обмеженість розвитку життєвих компетенцій тощо;

- недостатня соціально-практична спрямованість навчального процесу, наслідки якої – низький рівень сформованості соціально-побутової компетентності учнів, незадовільна орієнтація в системі соціальних норм і правил та відсутність навичок самостійної життєдіяльності;

- недостатня індивідуалізованість та особистісна орієнтованість навчально-виховного процесу, що спричиняють труднощі емоційного та особистісного розвитку учнів, неадекватні уявлення про свої якості, здібності й можливості;

- низька ефективність корекційно-розвивальних занять, яка зумовлює низький рівень комунікативної компетентності, замкнутості, ізольованості;

- відсутність ліцензійованого психолого-педагогічного інструментарію для діагностики порушень, що утруднює правильне комплектування спеціальних закладів й організацію відповідного навчання;

- недостатнє науково-методичне та навчальне забезпечення освітнього процесу дітей із важкими патологіями, атипovими порушеннями,

які потребують додаткових освітніх та корекційно-реабілітаційних послуг [48].

Важливо зазначити, що система підготовки педагогічного працівника до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами є багатогранною і багатоаспектною, міждисциплінарною і комплексною проблемою [49]. Рішенням проблеми соціальної ізоляції та кращої соціалізації дітей з особливими освітніми потребами вважається інклюзивне навчання.

Політикою європейських держав у сфері освіти визнається ефективним залучення дітей з особливими потребами до суспільного життя в тому числі і організацією інтегрованого та інклюзивного їх навчання разом з ровесниками. Італія однією з перших європейських країн визнала таку форму навчання найбільш прийнятною формою здобуття освіти дітьми з обмеженнями психофізичного розвитку. В 1972 році в цій країні була проведена освітня реформа, в результаті якої діти з обмеженими можливостями могли навчатися в школах поблизу домівки разом зі своїми однолітками. А з 1983 року з ініціативи громадських організацій почало впроваджуватись інтегроване та інклюзивне навчання і в Австрії [46].

В США після низки судових процесів у 1973 році був прийнятий Реабілітаційний Акт, який заперечував дискримінацію осіб з обмеженими можливостями і захищав їх права у галузі освіти, місця проживання, прийняття на роботу, а у 1975 році – Акт про освіту всіх дітей з обмеженими можливостями [46].

Зростаюча у всьому світі критика програм, які відокремлюють дітей з особливими потребами, активізувала спроби інтегрувати дитину з особливими потребами до інших дітей. Всесвітня конференція з питань освіти з особливими потребами: доступ і якість, що відбулася в 1994 році в Саламанці, Іспанія, схвалила інклюзивне навчання в усьому світі. За результатами цієї конференції на ЮНЕСКО було покладено завдання популяризувати проблеми спеціальної освіти серед вчителів, документувати

прогрес у різних регіонах і між різними програмами, а також заохочувати дослідження в галузі освіти для людей з особливими потребами.

Рух України до інклюзивної освіти розпочався в середині 1990-х років зі створення законодавчої бази щодо освіти дітей з особливими потребами (Концепція спеціальної освіти дітей з особливостями психофізичного розвитку на найближчі роки і перспективу (1996), Концепція реабілітації дітей з обмеженими фізичними чи розумовими можливостями (1998), Концепція державного стандарту спеціальної освіти (1999), Проект державного стандарту спеціальної освіти (2004) та ін. [50].

Ухвалені на початку повернення незалежності Закони України «Про освіту» (де визначено, що «громадяни України мають право на безкоштовну освіту в державних навчальних закладах незалежно від будь-яких ознак, в тому числі, і від стану здоров'я»), «Про загальну середню освіту» (де зазначається, що «...батьки або особи, які їх замінюють, мають право: вибрати навчальні заклади та форми навчання для неповнолітніх дітей ...»), «Про охорону дитинства» (де вказується, що «...Дискримінація дітей-інвалідів та дітей з вадами розумового або фізичного розвитку забороняється...») та інші нормативно-правові документи засвідчили право батьків на вибір навчального закладу для своєї дитини. Значна частина батьків цим правом скористалася, вочевидь, не бажаючи, аби їхні діти перебували в цілодобових інтернатах, які почасти віддалені від місць проживання, а іноді в окремих областях, і за їх відсутності [48].

Навчання дітей з ООП в загальноосвітніх навчальних закладах в 2011 році отримало юридичне оформлення із затвердженням Кабінетом Міністрів України Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах [51], яким регулювалося інклюзивне навчання, яке відбувалося за умови наявності необхідної матеріально-технічної та методичної бази, відповідних педагогічних кадрів і приміщень, що відповідають санітарно-гігієнічним вимогам. Для забезпечення ефективності

навчально-виховного процесу наповнюваність класів з інклюзивним навчанням обмежувалася на рівні не більш, як 20 учнів.

У Законі України «Про охорону дитинства» зазначається, що для дітей з інвалідністю та дітей з вадами розумового або фізичного розвитку, які не можуть навчатися в загальних навчальних закладах, створюються спеціальні загальноосвітні школи (школи-інтернати), загальноосвітні санаторні школи (школи-інтернати), будинки-інтернати для дітей з інвалідністю, дошкільні та інші заклади, в яких вони утримуються за рахунок держави [52].

Однак для того, щоб діти з особливими освітніми потребами могли навчатися в загальноосвітніх навчальних закладах необхідно поєднання двох можливостей: можливості навчального закладу створити певні умови для навчання дитини(можливо дуже специфічні) та можливості дитини з особливими потребами навчатися у створених умовах. Створення саме спеціальних навчальних закладів пояснюється саме неможливістю створення умов для навчання дітей з особливими освітніми потребами в загальних навчальних закладах. Чудове матеріально-технічне забезпечення, висококваліфіковані педагоги в інклюзивних класах, але дитина з особливими освітніми проблемами потребує більше уваги і відповідно часу педагогів. При перебільшенні деякого порогу весь клас, включаючи дітей з ООП почне просідати в навчанні, незважаючи на наявність асистентів дітей з ООП. Тобто постає питання чисельності інклюзивних класів.

При деяких умовах можна перейти від інклюзивного до спеціального класу. Важливим в даній ситуації є пошук балансу між додатковими умовами, які створюються в загальноосвітніх навчальних закладах та досягнутими результатами в наслідок покращення умов. Взагалі відповіддю на питання «Навчатися дитині з особливими освітніми потребами в спеціальному чи загальноосвітньому навчальному закладі?» може бути тільки відповідь, що навчатися там, де дитині буде краще. Спеціальні та загальноосвітні заклади йдуть поруч і доповнюють одне одного в освіті дітей з особливими освітніми потребами.

На рубежі тисячоліть програма «Step by Step» була впроваджена у чотирьох країнах: Болгарії, Румунії, Україні, Киргизії. Особлива увага приділялась роботі з дітьми з особливими потребами та представниками різних меншостей. Важливий аспект програми – навчати вчителів працювати з дітьми зазначеної категорії [46]. Інтегрування дітей із порушеннями психофізичного розвитку до загальноосвітнього простору України, як один з напрямів гуманізації всієї системи освіти, відповідає пріоритетам державної політики. На зміну «державоцентристській» освітній системі, де головна мета визначалася як формування особистості за певними еталонами й підпорядкування власних інтересів державним із жорсткою регламентацією навчального процесу, має йти «дитиноцентристська» система освіти, в якій домінує орієнтація на інтереси дитини, на задоволення її потреб [48].

Слід все ж таки зазначити, що якщо саме з декларуванням на законодавчому рівні права дітей з особливими потребами вчитися в загальноосвітніх школах незалежна Україна не мала жодних проблем, то із законодавчим забезпеченням створення для цього необхідних умов ситуація змінилася лише з прийняттям нового закону «Про освіту» та закону «Про повну загальну середню освіту». Так, стаття 19 про освіту осіб з особливими освітніми потребами Закону України «Про освіту» наголошує:

1. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування створюють умови для забезпечення прав і можливостей осіб з особливими освітніми потребами для здобуття ними освіти на всіх рівнях освіти з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів.

2. Держава забезпечує підготовку фахівців для роботи з особами з особливими освітніми потребами на всіх рівнях освіти.

3. Для навчання, професійної підготовки або перепідготовки осіб з особливими освітніми потребами застосовуються види та форми здобуття освіти, що враховують їхні потреби та індивідуальні можливості.

4. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування та заклади освіти створюють особам з особливими освітніми потребами умови для здобуття освіти нарівні з іншими особами шляхом належного фінансового, кадрового, матеріально-технічного забезпечення та забезпечення універсального дизайну та/або розумного пристосування, що враховує індивідуальні потреби та можливості таких осіб, визначені в індивідуальній програмі розвитку.

5. Навчання, виховання та розвиток осіб з особливими освітніми потребами у закладах дошкільної, позашкільної та загальної середньої освіти здійснюються за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, інших джерел, не заборонених законодавством, у тому числі з урахуванням потреб дитини, визначених в індивідуальній програмі розвитку.

6. Зарахування осіб до спеціальних закладів освіти, переведення з одного типу закладу до іншого та відрахування таких осіб здійснюються у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

7. Категорії осіб з особливими освітніми потребами визначаються актами Кабінету Міністрів України з урахуванням міжнародних норм і стандартів.

Тоді, як стаття 26 про інклюзивне навчання Закону України «Про повну загальну середню освіту» також наголошує на утворенні інклюзивних та/або спеціальних класів на підставі письмових звернень батьків дітей з особливими освітніми потребами. Потреба учня з особливими освітніми потребами в індивідуальній програмі розвитку, індивідуальному навчальному плані визначається згідно з висновком інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини з урахуванням Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків. Відповідно до індивідуальних особливостей освітньої діяльності для кожного учня з особливими освітніми потребами, який навчається в інклюзивному класі, складаються

індивідуальна програма розвитку та індивідуальний навчальний план. Індивідуальна програма розвитку визначає перелік необхідних дитині психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг, що надаються індивідуально та/або в груповій формі. Особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу для учня з особливими освітніми потребами забезпечує асистент вчителя та соціальні потреби – асистент учня.

Для організації процесу навчання учнів з особливими освітніми потребами у закладі, що забезпечує здобуття повної загальної середньої освіти, облаштовуються ресурсні кімнати та медіатеки за рахунок коштів державного та/або місцевих бюджетів, а також за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством.

Відповідно до статті 35 Закону України «Про повну загальну середню освіту» здобуття повної загальної середньої освіти забезпечують також спеціальні заклади загальної середньої освіти:

- спеціальна школа – заклад загальної середньої освіти для осіб з особливими освітніми потребами, зумовленими порушеннями інтелектуального розвитку, фізичними та/або сенсорними порушеннями;
- навчально-реабілітаційний центр – заклад загальної середньої освіти для осіб з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку.

Спеціальні заклади загальної середньої освіти можуть здійснювати освітню діяльність на одному або на декількох рівнях повної загальної середньої освіти.

Таким чином, на сьогоднішній день законодавство України передбачає можливість отримання шкільної освіти дітьми з ООП як в загальноосвітніх, так і спеціальних закладах з передбаченням відповідного фінансування. Кабінетом Міністрів України затверджені Положення про спеціальну школу та Положення про навчально-реабілітаційний центр [53]. Положення про спеціальну школу зазначає, що спеціальна школа є закладом загальної середньої освіти в якому не можуть бути затверджені та використовуватися

освітні програми, що не передбачають досягнення учнями результатів навчання, визначених державними стандартами повної загальної середньої освіти. Тобто передбачається, що випускники спеціальної школи будуть на рівні випускників загальноосвітніх шкіл.

Згідно з положенням про спеціальну школу спеціальна школа повинна:

- забезпечувати здобуття освіти учнями (вихованцями) відповідно до державного стандарту дошкільної освіти (за наявності дошкільного підрозділу) та державних стандартів повної загальної середньої освіти;
- мати кабінети з обладнанням та засобами для надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг відповідно до особливостей контингенту учнів (вихованців) та напряму (профілю) діяльності спеціальної школи;
- забезпечувати реалізацію корекційно-розвиткового складника освітньої програми та надавати психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги (допомогу);
- створювати групи подовженого дня для виконання освітньої програми спеціальної школи;
- використовувати систему автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів відповідно до Положення про систему автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів, затвердженого наказом МОН від 2 листопада 2020 р. № 1353.

Чи завжди можливості мати кабінети з обладнанням та засобами для надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг та забезпечувати реалізацію корекційно-розвиткового складника освітньої програми та надавати психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги існують в загальноосвітніх школах? Також спеціальні школи залежно від особливостей контингенту осіб та напряму (профілю) їх діяльності можуть створюватися для осіб з особливими освітніми потребами, зумовленими порушеннями інтелектуального розвитку, фізичними та/або сенсорними порушеннями (далі - учні (вихованці), які мають: 1) порушення

слуху; 2) порушення зору; 3) порушення інтелектуального розвитку; 4) порушення опорно-рухового апарату; 5) тяжкі порушення мовлення.

Гранична наповнюваність класів відповідно положенню становить для учнів:

- 1) глухих - 8 осіб;
- 2) із зниженим слухом - 10 осіб;
- 3) з тяжкими порушеннями мовлення - 12 осіб;
- 4) сліпих - 8 осіб;
- 5) із зниженим зором - 12 осіб;
- 6) з легкими порушеннями інтелектуального розвитку - 12 осіб;
- 7) з помірними порушеннями інтелектуального розвитку - 6 осіб;
- 8) з порушеннями опорно-рухового апарату - 10 осіб;
- 9) із складними порушеннями розвитку - 6 осіб;
- 10) з розладами аутичного спектра - 6 осіб.

Якщо ми порівняємо ці числа з граничною наповнюваністю класів (і інклюзивних також) у загальноосвітніх школах встановлених законом «Про повну загальну середню освіту», то маємо таку ситуацію: 24 учнів, які здобувають початкову освіту, 30 учнів, які здобувають базову чи профільну середню освіту, - то звичайно ж перевага буде на стороні спеціальних шкіл.

Спеціальна школа для дітей з порушеннями слуху, зору, опорно-рухового апарату може забезпечувати здобуття повної загальної середньої освіти на одному чи кількох її рівнях:

- початкова освіта – 1-4 класи;
- базова середня освіта - 5-10 класи;
- профільна середня освіта - 11-13 класи.

Спеціальна школа для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку може забезпечувати здобуття загальної середньої освіти на одному або на кількох її рівнях:

- початкова освіта – 1-4 класи;
- базова середня освіта – 5-11 класи.

Для учнів із порушеннями інтелектуального розвитку за наявності відповідної навчально-матеріальної бази може забезпечуватися здобуття профільної середньої освіти шляхом створення 12 і 13 класів.

Спеціальна школа для дітей з тяжкими порушеннями мовлення може забезпечувати здобуття загальної середньої освіти на одному або двох її рівнях:

- початкова освіта - 1-4 класи;
- базова середня освіта - 5-10 класи.

У підсумку, слід зазначити наступне. Школи з особливими потребами відрізняються від звичайних шкіл тим, що вони обслуговують учнів з проблемами освіти. Вони розроблені, укомплектовані персоналом і мають ресурси, щоб надати належну підтримку дітям з унікальними потребами. Ці школи прагнуть вирівняти умови гри. Вони пропонують учням цільову підтримку, щоб дозволити їм досягти відповідних віку освітніх цілей. Вони не мають універсального підходу до освіти. Натомість вони пропонують індивідуальне програмування, яке відповідає унікальній комбінації потреб кожного учня. Це стосується не лише навчання, а й соціальних та емоційних потреб. Однією з найбільших відмінностей між спеціальними та звичайними школами є те, що спеціальні школи мають більший коефіцієнт персоналу через додаткові потреби учнів. Беззаперечними плюсами інклюзивної форми освіти можуть бути територіальна доступність та кращі можливості для соціалізації дитини.

Навчально-реабілітаційний центр не є суто освітньою установою, скоріше це – заклад, який здійснює діяльність як в освітній, так і в медичній площині. Навчально-реабілітаційні центри розраховані на студентів з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку, в тому числі ті, які самостійно себе не обслуговують. Гранична наповнюваність класів для учнів із складними порушеннями розвитку становить шість осіб. Для інших класів норми відповідають нормам затвердженим для спеціальних шкіл.

Відповідно до Положення навчально-реабілітаційний центри обслуговують: 1) змінний контингент – осіб до 18 років з особливими освітніми потребами, які не здобувають освіти в центрі, але отримують у ньому реабілітаційні, психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги (допомогу); 2) учнів (вихованців) – осіб з особливими освітніми потребами, які здобувають освіти в центрі.

Навчально-реабілітаційні центри забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти на одному або на кількох рівнях освіти із загальним строком навчання 13 років: початкова освіта - 1-4 класи; базова середня освіта - 5-11 класи; профільна середня освіта - 12 і 13 класи. Також слід зазначити, що заклади спеціальної освіти, як навчально-реабілітаційний центри так і спеціальні школи, можуть мати в своєму складі пансіони для дітей.

Підготовка педагогів для освіти дітей з ООП проводиться по спеціальності 016 «Спеціальна освіта» (до 2008 р. «Дефектологія», до 2016 р. – «Корекційна освіта»). Навчання проводиться за освітніми програмами: 016.01 Логопедія, 016.02 Олігофренопедагогіка, 016.03 Ортопедагогіка, 016.04 Сурдопедагогіка, 016.05 Тифлопедагогіка, (можуть поєднуватися по дві) з присвоєнням кваліфікації: учитель-дефектолог (олігофренопедагог, сурдопедагог, тифлопедагог), учитель-логопед, логопед [49]. І все одно відчувається кадровий голод в цій сфері.

3.2. Регіональна розбудова інклюзивного простору та інтегрованого навчання для дітей з особливими потребами

У 2020-2021 навчальному році в Україні за даними Державної служби статистики України [54] працювало 319 спеціальних шкіл та навчально-реабілітаційних центрів, в яких загалом навчалось 36461 дітей (13882 дітей, які приходять тільки на навчання, інші, які постійно перебувають в

спеціальному закладі) та працювало 9608 вчителів (включаючи сумісників). Структура спеціальної освіти України наведена у наступній таблиці (табл. 1).

Таблиця 1

Структура спеціальної освіти України у 2020/21 навчальному році

	Кількість закладів, од	У них		Із загальної кількості закладів спеціальні школи з інтернатними відділеннями, од	У них учнів - усього, осіб	З них	
		учнів, осіб	учителів (включаючи сумісників), осіб			дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування	дітей, які приходять тільки на навчання
Усього	319	36461	9608	264	29634	1938	7055
у тому числі для дітей							
розумово відсталих	134	14273	3596	112	11653	1085	1400
сліпих	5	605	179	5	605	23	352
зі зниженим зором	23	3705	765	19	3113	133	1110
глухих	23	2678	755	18	1807	42	514
зі зниженим слухом	16	1845	553	15	1810	32	641
з порушенням опорно-рухового	14	2089	618	11	1937	69	678
з тяжкими порушеннями мовлення	22	3199	709	16	2245	132	838
з затримкою психічного розвитку	5	428	136	3	187	7	15
навчально-реабілітаційні центри	77	7639	2297	65	6277	415	1507

Джерело: звіт Державної служби статистики України [54]

Динаміку кількості спеціальних навчальних закладів, чисельності учнів та вчителів в них відображено в наступній таблиці (таблиця 2).

Чисельність закладів спеціальної освіти постійно знижувалась та на початок 2024 року в Україні працювало 286 спеціальних закладів загальної середньої освіти, у яких навчаються 34 010 учнів [56].

Таблиця 2

**Заклади запальної середньої освіти України
(спеціальні ЗЗСО включно зі спеціальними класами в ЗЗСО)**

	Кількість закладів усього, од	У тому числі у		Кількість учнів усього, осіб	У тому числі у		Кількість учителів усього, осіб	У тому числі у	
		міській	сіль-		міській	сіль-		міській	сіль-
		місце-вості	ськй місце-вості		місце-вості	ськй місце-вості		місце-вості	ськй місце-вості
Усього 21/22 спеціальні ЗЗСО	13 991	5 545	8 446	4 230 358	3 034 679	1 195 679	434 755	254 814	179 941
	310	240	70	41 955	35 529	6 426	11 239	9 459	1 780
Усього 22/23 спеціальні ЗЗСО	12 976	5 278	7 698	4 041 976	2 907 979	1 133 997	401 836	236 565	165 271
	290	220	70	38 799	32 409	6 390	10 322	8 566	1 756
Усього 23/24 спеціальні ЗЗСО	12 701	5 262	7 439	3 906 174	2 806 892	1 099 282	390 089	230 620	159 469
	286	217	69	38 373	32 293	6 080	9 946	8 349	1 597

Джерело: дані Держстату [55]

У Дніпропетровській області за даними інформаційної системи управління освітою зараз існують 26 закладів спеціальної освіти (10 з них знаходяться на території обласного центру, таблиця 3).

Таблиця 3

Заклади спеціальної освіти Дніпропетровської області

<i>Повна назва</i>	<i>Форма власності</i>	<i>Адреса</i>	<i>Бюджетування (засновник)</i>
Вакулівська СТГ			
Комунальний заклад освіти «Вакулівська спеціальна школа» Дніпропетровської обласної ради»	комунальна	Україна, 1225283301, вулиця Каштанова, 1	Обласний бюджет Дніпропетровської області (0410000000)
Верхньодніпровська МТГ			
Комунальний заклад освіти «Верхньодніпровська спеціальна школа» Дніпропетровської обласної ради»	комунальна	Україна, Дніпропетровська обл., Верхньодніпровський р-н, м.Верхньодніпровськ, вул. Гагаріна, 14	Обласний бюджет Дніпропетровської області (0410000000)

Продовження таблиці 3

<i>Повна назва</i>	<i>Форма власності</i>	<i>Адреса</i>	<i>Бюджетування (засновник)</i>
Дніпровська МТГ			
Комунальний заклад освіти «Багатoproфільний навчально-реабілітаційний центр №6» Дніпропетровської обласної ради»	комунальна	Україна, 1210138400, вул. 20-річчя Перемоги, 30	Обласний бюджет Дніпропетровської області (0410000000)
Комунальний заклад освіти «Навчально-реабілітаційний центр «Горлиця» Дніпропетровської обласної ради»	комунальна	Україна, 120138400, вул. Памірська, 11	Обласний бюджет Дніпропетровської області (0410000000)
Комунальний заклад освіти «Дніпропетровський навчально-реабілітаційний центр № 1» Дніпропетровської обласної ради»	комунальна	Україна, 1210137500, вул. Надії Алексеєнко, 171	Обласний бюджет Дніпропетровської області (0410000000)
Комунальний заклад освіти «СПЕЦІАЛЬНА ШКОЛА № 10» Дніпропетровської обласної ради»	комунальна	Україна, 1210137800, вул. Філософська, 29	Обласний бюджет Дніпропетровської області (0410000000)
Комунальний заклад освіти «Навчально-реабілітаційний центр «Зоряний» Дніпропетровської обласної ради»	комунальна	Україна, Дніпропетровська область, м.Дніпро, Соборний район, вул. Лешко-Попеля, 1	Обласний бюджет Дніпропетровської області (0410000000)
Комунальний заклад освіти «Спеціальна школа «ШАНС» Дніпропетровської обласної ради»	комунальна	Україна, Дніпропетровська область, м.Дніпро, Індустріальний район, вул. Батумська, 2-А	Обласний бюджет Дніпропетровської області (0410000000)
Комунальний заклад освіти «Спеціальна школа №12» Дніпропетровської обласної ради»	комунальна	Україна, 1210136300, вул. Детальбудівська, 6	Обласний бюджет Дніпропетровської області (0410000000)
Комунальний заклад освіти «Навчально-реабілітаційний центр «Веселка» Дніпропетровської обласної ради»	комунальна	Україна, Дніпропетровська область, м.Дніпро, просп. Петра Калнишевського, 54	Обласний бюджет Дніпропетровської області (0410000000)
Комунальний заклад освіти «ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ БАГАТОПРОФІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ЦЕНТР №9» Дніпропетровської обласної ради»	комунальна	Україна, 1210136300, вул. Донецьке шосе, 118	Обласний бюджет Дніпропетровської області (0410000000)
Навчально-реабілітаційний центр «Надія» Дніпровської міської ради	комунальна	Україна, 1210100000, вул. Комбрига Петрова, 21	Бюджет Дніпровської міської територіальної громади (0457600000)

Продовження таблиці 3

<i>Повна назва</i>	<i>Форма власності</i>	<i>Адреса</i>	<i>Бюджетування (засновник)</i>
Кам'янська МТГ			
Комунальний заклад освіти «Спеціальна школа «Мрія» Дніпропетровської обласної ради»	комунальна	Україна, Дніпропетровська область, м.Кам'янське, Заводський район, вул. Покровська, 18	Обласний бюджет Дніпропетровської області (0410000000)
Криворізька МТГ			
Комунальний заклад освіти «Криворізька спеціальна школа «Натхнення» Дніпропетровської обласної ради»	комунальна	Україна, 1211000000, вул. Кропивницького, 13	Обласний бюджет Дніпропетровської області (0410000000)
Комунальний заклад освіти «Криворізька спеціальна школа «Надія» Дніпропетровської обласної ради»	комунальна	Україна, Дніпропетровська область, м.Кривий Ріг, мрн. 5-й Зарічний, 35 А	Обласний бюджет Дніпропетровської області (0410000000)
Комунальний заклад освіти «Криворізька спеціальна школа «Сузір'я» Дніпропетровської обласної ради»	комунальна	Україна, м.Кривий Ріг, вул. Едуарда Фукса, 9	Обласний бюджет Дніпропетровської області (0410000000)
Комунальний заклад освіти «Криворізька спеціальна школа «Перлина» Дніпропетровської обласної ради»	комунальна	Україна, м.Кривий Ріг, вул. Староінгулецька, 22	Обласний бюджет Дніпропетровської області (0410000000)
Комунальний заклад освіти «Криворізький навчально-реабілітаційний центр №1» Дніпропетровської обласної ради»	комунальна	Україна, Дніпропетровська область, м.Кривий Ріг, Покровський район, вул. П'ятихатська, 17	Обласний бюджет Дніпропетровської області (0410000000)
Комунальний заклад «Багатопрофільний навчально-реабілітаційний центр» Криворізької міської ради Дніпропетровської області	комунальна	Україна, Дніпропетровська область, м.Кривий Ріг, Саксаганський район, мрн. Сонячний, 36а	Бюджет Криворізької міської територіальної громади (0457810000)
Магдалинівська СТГ			
Комунальний заклад освіти «Котовська спеціальна школа» Дніпропетровської обласної ради»	комунальна	Україна, Дніпропетровська область, Магдалинівський район, с.Котовка, вул. Садова, 2	Обласний бюджет Дніпропетровської області (0410000000)
Комунальний заклад освіти «Магдалинівська спеціальна школа» Дніпропетровської обласної ради»	комунальна	Україна, 1222355100, Дніпропетровська область, смт. Магдалинівка, вул. Набережна, 19	Обласний бюджет Дніпропетровської області (0410000000)
Марганецька МТГ			
Комунальний заклад освіти «Марганецький навчально-реабілітаційний центр» Дніпропетровської обласної ради»	комунальна	Україна, Дніпропетровська область, м.Марганець, вул. Поетична, 5	Обласний бюджет Дніпропетровської області (0410000000)

Продовження таблиці 3

<i>Повна назва</i>	<i>Форма власності</i>	<i>Адреса</i>	<i>Бюджетування (засновник)</i>
Нікопольська МТГ			
Комунальний заклад освіти «Нікопольський навчально-реабілітаційний центр «Ніка» Дніпропетровської обласної ради»	комунальна	Україна, 1211600000, вул. Рижикова, 34	Обласний бюджет Дніпропетровської області (0410000000)
Павлоградська МТГ			
Комунальний заклад освіти «Спеціальна школа «Світанок» Дніпропетровської обласної ради»	комунальна	Україна, Дніпропетровська область, м.Павлоград, вул. Дніпровська, 573	Обласний бюджет Дніпропетровської області (0410000000)
Першотравенська МТГ			
Комунальний заклад освіти «Першотравенський багатoproфільний навчально-реабілітаційний центр «Берегиня» Дніпропетровської обласної ради»	комунальна	Україна, Дніпропетровська область, м.Першотравенськ, вул. Шкільна, 12	Обласний бюджет Дніпропетровської області (0410000000)
Саксаганська СТГ			
Комунальний заклад освіти «Саксаганська спеціальна школа» Дніпропетровської обласної ради»	комунальна	Україна, Дніпропетровська область, П'ятихатський район, с.Саксагань, вул. Центральна, 8	Обласний бюджет Дніпропетровської області (0410000000)

Джерело: дані ІСУО [57]

З приведених даних всі спеціальні навчальні заклади знаходяться в комунальній власності і абсолютна більшість фінансується з обласного бюджету, виключеннями є НРЦ, які фінансуються Дніпровською та Криворізькою міськрадами. Приватних або корпоративних закладів спеціальної освіти в області не виявлено.

Вище ми з'ясували, що однією з переваг спеціальної освіти є більша чисельність педагогічного персоналу до кількості учнів, за вищенаведеними даними Держстату України співвідношення складає 2.5 на користь спеціальної освіти.

Розподіл освітньої субвенції направленої на фінансування оплати праці педагогів бюджетних закладів освіти Дніпропетровської області у 2023 році виглядає наступним чином (див. таблицю 4).

Таблиця 4

Розміри освітньої субвенції по Дніпропетровській області в 2023 році

Підсумки розподілу субвенції на 2023 рік:

	К-ть учнів (факт)	К-ть класів (факт)	Сума (тис. грн)	На учня (грн)	На клас (грн)
Учні комунальних ЗЗСО, з них у гірських населених пунктах	3 298	145	66 808,2	20 257	460 746
у тому числі поділ класів на групи	0	0			
Учні спеціальних шкіл (класів)	1 942	210	91 908,8	47 327	437 661
з них у гірських населених пунктах	0	0			
у тому числі поділ класів на групи			8 080,3		
Учні НРЦ, з них у гірських населених пунктах	1 241	135	86 874,6	70 004	643 516
Учні класів з вечірньою формою	0	0			
Вихованці інтернатів	2 949		54 564,1	18 503	
Вихованці спеціальних інтернатів	1 730		71 154,5	41 130	
Вихованці НРЦ	1 160		71 523,2	61 658	
Асистенти в інклюзивних класах	0	0			
Учні ЗПТО	10 928	428	120 721,0	11 047	
Студенти ЗФПО і коледжів	6 664		89 096,8	13 370	
Інклюзивно-ресурсні центри	37 ІРЦ		64 511,8		
Учні приватних ЗЗСО	614	106	6 955,0	11 337	65 613
Простій: немає вчителів на простой					
Дніпропетровська область	24 687	1 024	724 118,0		

Джерело: дані МОН [58]

Розподіл освітньої субвенції направленої на фінансування оплати праці педагогів бюджетних закладів освіти Дніпропетровської області у 2024 році виглядає наступним чином.

Таблиця 5

Розміри освітньої субвенції по Дніпропетровській області в 2024 році

Підсумки розподілу субвенції на 2024 рік:

	К-ть учнів (факт)	К-ть класів (факт)	Сума (тис. грн)	На учня (грн)	На клас (грн)
Учні комунальних ЗЗСО, з них у гірських населених пунктах	3 208	136	79 476,4	24 774	584 385
у тому числі поділ класів на групи	0				
Учні спеціальних ЗЗСО (класів)	1 987	221	112 459,4	56 598	508 866
з них у гірських населених пунктах	0				
у тому числі поділ класів на групи			9 887,0		
Учні НРЦ, з них у гірських населених пунктах	1 090	35	91 412,0	83 864	2 611 770
Учні класів з вечірньою формою	0	0	0,0		
Вихованці інтернатів	2 665		59 087,2	22 172	
Вихованці спеціальних інтернатів	1 352		66 583,3	49 248	
Вихованці НРЦ	878		64 819,5	73 826	
Асистенти в інклюзивних класах	0	0	0,0		
Учні ЗП(П-Т)О	10 908	442	144 043,3	13 205	
Студенти ЗФПО і коледжів	6 798		108 767,4	16 000	
Інклюзивно-ресурсні центри	37 ІРЦ		77 395,7		
Учні приватних ЗЗСО	1 490	115	19 189,7	12 879	166 867
Простій: немає вчителів на простой			0,0		
Простій: немає ІРЦ на простой			0,0		
Дніпропетровська область	25 481	949	823 233,8		

Джерело: дані МОН [59]

Як бачимо в спеціальних школах річний розмір субвенції з розрахунку на одного учня у 2024 році (в дужках - у 2023р.) складає 56598 (47327) грн., НРЦ - 83864 (70004) грн., загальних школах 24774 (20257) грн.

Зі 1987 (1942) учнів спеціальних шкіл перебувають на пансіоні 1352 (1730) особи (додаткова субвенція на виховання одного учня 49248 (41130) грн), з 1090 (1241) учнів НРЦ перебувають на пансіоні 878 (1160) осіб(додаткова субвенція на виховання одного учня 73826 (61658) грн.). Як бачимо чисельність учнів спеціальних шкіл майже не скоротилася, але значно скоротилася чисельність учнів, які користуються пансіоном, для НРЦ скорочення фіксується в обох категоріях.

Питання достатності фінансування завжди було для освітньої сфери дуже болючим, таким воно залишається і в воєнний час, але держава все ж таки знаходить кошти для фінансування спеціальної освіти.

Для довідки у 2024 році розмір субвенції з розрахунку на одного учня загальних ЗЗСО м. Дніпро складає 17404 грн [60], а розмір субвенції з розрахунку на одного учня загальних ЗЗСО Чернечинської ТГ Дніпропетровської області – 40497 грн [61].

Проведемо огляд деяких спеціальних закладів освіти м. Дніпро.

Комунальний заклад освіти «Багатопрофільний навчально-реабілітаційний центр №6» Дніпропетровської обласної ради» функціонує як початкова школа з дошкільним відділенням для дітей з 3-х до 12 років, які мають:

- порушення опорно-рухового апарату (середнього, легкого ступенів вираженості) у поєднанні з важкими системними мовленєвими порушеннями;
- порушення інтелектуального розвитку (легкого та помірного ступенів) у поєднанні з важкими порушеннями мовлення;
- розлади спектра аутизму в поєднанні з важкими порушеннями мовлення або порушеннями інтелектуального розвитку [62].

Більше 30 років поспіль школа для дітей з ООП НРЦ «Горлиця» у м. Дніпро надає якісні освітні послуги (дошкільна, початкова, середня освіта) дітям з особливостями психофізичного розвитку, інтегруючи дітей з інтелектуальним дефіцитом різного ступеню вираженості (від затримки психічного розвитку до легкої і помірної розумової відсталості), дітей з інвалідністю та комплексними вадами та дітей-сиріт у суспільне життя Дніпропетровського регіону [63].

Комунальний заклад освіти «Дніпропетровський навчально-реабілітаційний центр № 10» Дніпропетровської обласної ради спеціалізується на навчанні дітей з порушеннями слуху з Дніпропетровської області та сусідніх областей. Заклад забезпечує:

- повну загальну середню освіту,
- найпотужнішу сурдологічну апаратуру,
- корекційно-розвиткові заняття з формування вимови та розвитку слухового сприймання,
- соціально-психологічний супровід,
- пансіон [64].

Призначення Комунального закладу освіти «Навчально-реабілітаційний центр «Зоряний» Дніпропетровської обласної ради полягає в наданні якісної повної загальної освіти дітям дошкільного та шкільного віку з особливими освітніми потребами, забезпеченні їх всебічного розвитку, психофізичного розвитку та корекції психофізичних порушень дітей з порушеннями слуху, мовлення, опорно-рухового апарату, інтелекту, аутичного спектру розвитку, з іншими комбінованими дефектами, соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, вихованні і самореалізації особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності. Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для

успішної життєдіяльності, особистісних якостей дитини, розвитку і корекції всіх психічних процесів, сприяння психофізичній адаптації та соціальній реабілітації дітей, формування навичок життєдіяльності в соціальному середовищі [65].

КЗО «Спеціальна школа №12» ДОР» - державний загальноосвітній, навчально-виховний та корекційно-відновлювальний заклад, діяльність якого спрямована на задоволення потреб дітей з порушеннями зору у загальній середній освіті (від дошкільної до профільної). Головним завданням закладу є наступне:

- створення оптимальних умов для отримання дітьми з порушеннями зору середньої освіти на рівні державних стандартів;
- збереження і поліпшення зору дітей;
- корекція фізичного, розумового і психічного розвитку учнів з порушенням зору;
- соціальна адаптація, реабілітація і підготовка вихованців до самостійного життя;
- розвиток творчої активності, талантів, створення умов для їх реалізації;
- виховання національної свідомості, любові до рідного краю, до українського народу, його історії та традицій [66].

КЗО «Спеціальна школа «ШАНС» ДОР» забезпечує здобуття загальної середньої освіти на двох рівнях освіти: початкова освіта – 1-4 класи; базова середня освіта – 5-10 класи. В школі здобувають освіту діти з порушеннями інтелектуального розвитку віком від 7 років. 80% учнів – це діти з неповних та соціально незахищених сімей, діти з девіантною поведінкою [67]. Педагогічний колектив Спеціальної школи «Шанс» переконався на власній практиці, що позитивна динаміка в навчанні та вихованні дітей з порушеннями інтелектуального розвитку та їхня успішна інтеграція у суспільство залежить від реалізації педагогіки партнерства та залучення учнів до активного життя закладу. Це сприяє розкриттю творчого потенціалу

школярів, підвищує рівень їхніх компетентностей та здатності проявляти власні бажання та мрії [68].

Інноваційні технології у спеціальній освіті стають незамінними інструментами для забезпечення рівних можливостей у навчанні для дітей з особливими потребами. Вони здатні значно поліпшити процес навчання та розвитку учнів, допомогти їм досягти максимального потенціалу в умовах доступу до сучасних технологій.

Інноваційні технології в освіті можна охарактеризувати як нові методи, засоби та підходи, які сприяють підвищенню ефективності навчального процесу. Вони охоплюють такі сфери, як цифрові технології, програмне забезпечення, адаптивні навчальні матеріали, а також нові методи інтерактивного навчання. Вони не тільки роблять навчання доступним для дітей з особливими освітніми потребами, але й надають можливість кожній дитині розвиватися відповідно до її індивідуальних можливостей.

Беручи за основу вищезазначене, можна виділити основні функції інноваційних технологій в інклюзивній освіті:

- компенсаторна: технічна підтримка з метою полегшення читацької та письмової діяльності;
- дидактична: педагогічна підтримка в застосуванні інноваційних технологій з метою створення відповідної освітньої сфери та освітніх ресурсів;
- комунікаційна: комунікативна підтримка для участі в системах мережевої взаємодії [69].

Однією з найбільш перспективних інновацій у спеціальній освіті є використання комп'ютерних програм та цифрових пристроїв для адаптації навчання. Зокрема, цифрові планшети, ноутбуки та спеціалізоване програмне забезпечення надають можливість дітям з особливими потребами візуалізувати інформацію, що значно полегшує сприйняття матеріалу.

Завдяки інноваційним технологіям, дітям з порушеннями зору, слуху, моторики або інтелектуальними розладами можуть бути надані

спеціалізовані пристрої та програми для полегшення сприйняття навчальних матеріалів. Вони можуть отримувати навчальні посібники у форматах, які відповідають їхнім фізіологічним можливостям (наприклад, аудіо-книги, програми з синтезом мовлення, спеціальні пристрої для дітей з обмеженими можливостями слуху).

Технології для навчання дітей з порушеннями зору можуть включати в себе спеціалізоване програмне забезпечення для екранних читалок, яке перетворює текст на мовні повідомлення. Це дає можливість дітям з вадами зору слухати текстову інформацію, що допомагає їм активно долучатися до навчального процесу.

Навчання дітей з порушенням зору також вимагає наявності в освітній організації спеціального обладнання: відеозбільшувачів, електронних луп, брайлівської комп'ютерної техніки, програм-синтезаторів мови та інших, що не вимагають використання зорової функції. Особливість цих технічних засобів полягає в перетворенні комп'ютерної інформації в доступні для учнів з порушенням зору форми, тобто в посиленні залишкового зору або перетворенні візуальної інформації в аудіо- й тактильні сигнали [69].

Застосування комп'ютерних презентацій яке не має перевищувати 5-7 хвилин у процесі навчання дітей із вадами зору має такі переваги:

- полісенсорне сприйняття матеріалу;
- демонстрація різних об'єктів за допомогою мультимедійного проектора і проекційного екрана у значно збільшеному вигляді;
- ознайомлення дітей з об'єктами, предметами, явищами, сприйняття яких ускладнено в навколишньому середовищі;
- демонстрація об'єктів, доступних для сприйняття збережених зорових функцій;
- активізація зорових функцій, окомірних можливостей дитини;
- зручність використання матеріалів комп'ютерних презентацій як індивідуального роздаткового матеріалу з огляду на характер зорового навантаження [70].

Для дітей з порушеннями слуху інноваційні технології також стали справжнім проривом. Програми для автоматичного перекладу жестової мови, а також цифрові підручники, які містять субтитри чи графічні елементи, стали доступнішими для використання в школах. Важливою є можливість створення інтерактивних навчальних матеріалів, які сприяють більш активному включенню дітей з порушеннями слуху в навчальний процес.

Наприклад, використання спеціальних відеоуроків з синхронним субтитруванням або додатків для вивчення жестової мови дає можливість дитині не тільки навчатися, а й краще взаємодіяти з однолітками, а також оточенням загалом.

Великий інтерес учнів викликають яскраві малюнки до теми, відео. Вони стимулюють активне ведення дискусії під час обговорення теми. Використання комп'ютерної техніки сприяє більш вираженому індивідуальному підходу до кожного учня, особливо до того, у якого неповністю сформовані навчальні навички, тому, що він тоді має змогу включитися в загальну дискусію. Завдяки використанню комп'ютерної техніки на заняттях учні тренують логічне мислення, у них формується вміння самостійно виражати думки, підвищується емоційний рівень уроку. Використання комп'ютерних мультимедійних програм, як елемента сучасного уроку, підвищує його ефективність, враховує індивідуальні особливості учнів [71].

Особливістю навчання дітей з особливими потребами є необхідність враховувати специфічні потреби і можливості учнів. Для учнів з аутизмом таким особливостями є необхідність підтримки та корекції комунікаційних та соціальних навичок. Розроблення та застосування інформаційних та комунікаційних технологій для потреб навчання осіб з аутизмом має відбуватись з урахуванням таких особливостей [72].

Важливим аспектом впровадження інноваційних технологій є підготовка вчителів та педагогів. Для ефективного використання сучасних технологій у спеціальній освіті необхідно, щоб вчителі мали відповідні

навички та знання. Це включає в себе здатність працювати з різними цифровими інструментами, адаптувати їх до потреб учнів та створювати інклюзивне навчальне середовище.

Підсумовуючи, можна сказати, що інноваційні технології значно розширюють можливості спеціальної освіти, допомагаючи створювати умови для всебічного розвитку дітей з особливими потребами. Проте для їх ефективного використання важливу роль відіграє підготовка педагогів і доступність відповідних ресурсів для освітніх установ.

ВИСНОВКИ

Визначені у вступі мета, предмет, об'єкт та завдання дослідження обмовили зміст дослідження, а основні його положення дозволили дійти таких висновків.

Встановлено, що освіта визначається як організований, конкретний і чітко спланований процес для виявлення, зміни або подальшого розвитку ставлення, обізнаності та здібностей як передавача, так і одержувача знань. Навчання вважається успішним, якщо вищезазначені пропозиції, зміни та розвиток йдуть у позитивному напрямку.

Освіта – це усвідомлене навчання, яке пристосовує людину до її дорослої ролі в суспільстві. У гуманному розумінні освіта є важливим методом, який сприяє становленню та вдосконаленню особистості учнів. Таке формування особистості допоможе учням мати правильну перспективу, бути здатними засвоювати та розвиватися, стати людиною з достатньою чеснотою та талантом, щоб задовольняти потреби існування та розвитку суспільства.

Усі діти та підлітки можуть колись відчувати труднощі з навчанням. Це не є незвичайним. Для більшості дітей труднощі є тимчасовими і незабаром долаються завдяки допомозі та заохоченню вдома та в школі. Дитина має особливі освітні потреби, якщо вона має проблеми з навчанням або інвалідність, через які їй важче вчитися, ніж більшості дітей її віку. Вони можуть мати проблеми зі шкільною роботою, спілкуванням або поведінкою. Навчання дітей з особливими потребами підкреслює ідею різних можливих розміщень в освіті: навчання може відбуватися в спеціальних, окремих середовищах, таких як спеціальні класи, спеціальні школи та спеціальні школи-інтернати чи заклади, а також у звичайних умовах.

Формальна освіта зазвичай здобувається у класі в академічному закладі. Формальне навчання прийнято починати в початковій школі і завершувати у вищій освіті. Воно надається кваліфікованими вчителями або

професорами та відповідає навчальним програмам. Формальну освіту також при прийнято поділяти на загальну та спеціальну. Загальна освіта – це типова навчальна програма, представлена без спеціальних методів. Спеціальна освіта (також відома як освіта з особливими потребами, освіта з допоміжною допомогою, альтернативне забезпечення) – це практика навчання учнів у такий спосіб, щоб врахувати їхні індивідуальні відмінності, обмежені можливості та особливі потреби. Спеціальна освіта обслуговує дітей з емоційними, поведінковими чи когнітивними порушеннями або з інтелектуальними, слуховими, зоровими, мовними або навчальними вадами; обдарованих дітей з високими академічними здібностями; та дітей з ортопедичними або неврологічними порушеннями. У більшості розвинутих країн викладачі модифікують методи навчання та середовище таким чином, щоб максимальна кількість учнів обслуговувалась у загальноосвітньому середовищі, що називається інклюзивним навчанням.

Зараз освіта сприймається як фундаментальне право людини та вважається, що існує обов'язок уряду забезпечити доступ до освіти для всіх дітей незалежно від походження чи фінансового стану батьків. Однак освіта, як система або масова система освіти, де держава відіграє помітну роль виникла порівняно недавно, трохи більше 200 років тому. З того часу надання освіти стало політичним питанням. У сфері освіти поряд з батьками та церквою з'явилася держава. Уряди регулюють, фінансують і керують школами, а також обирають політику, яка впливає на кількість і якість навчання.

Політика безкоштовної обов'язкової освіти привела до того, що практично 100% дітей в світі відвідують початкову школу. Трансформація індустріального суспільства у постіндустріальне яка є загальносвітовою тенденцією, що відбувається у результаті науково-технічного прогресу потребує подібно промисловій революції підвищення рівня освіти працівників. Подібно до освітніх реформ XIX сторіччя держави у XX сторіччі почали вводити безкоштовну середню освіту. Система освіти яка

дісталася Україні у спадок від СРСР, як і в інших пострадянських країнах, була сформована більш, ніж 70-річною радянською владою. Незалежна Україна на початку 1990-х мала розгалужену систему державних закладів дошкільної, шкільної, професійної та вищої освіти з обов'язковим отриманням громадянами повної середньої освіти.

«Концептуальні засади реформування середньої освіти» Міністерство освіти і науки України оприлюднило 17 серпня 2016 року. Згідно з цим документом «Місія нової української школи» (НУШ – далі) полягає у допомозі розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками.

Основні принципи «педагогіки партнерства» НУШ :

- повага до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіра у відносинах;
- діалог – взаємодія – взаємоповага;
- розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);
- принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей)

«Особливі освітні потреби» є юридичним визначенням і стосується дітей з проблемами навчання або вадами, через які їм важче вчитися, ніж більшості дітей того ж віку. Основна мета освіти з особливими потребами полягає в тому, щоб забезпечити додаткову спеціалізовану підтримку для учнів, які мають різноманітні (і, можливо, численні) соціальні, інтелектуальні чи фізичні потреби. Навчання з особливими потребами зазвичай обґрунтовується медичним підходом до інвалідності та/або особливих освітніх потреб, зосереджуючись на нездатності та/або недоліках учнів.

Особливі освітні потреби та обмеження можуть вплинути на здатність дитини або молодшої людини навчатися. Вони можуть впливати на їх:

поведінку або здатність до спілкування, здатність читати та писати, здатність розуміти речі, рівні концентрації, фізичну здатність

Зростаюча у всьому світі критика програм, які відокремлюють дітей з особливими потребами, активізувала спроби інтегрувати дитину з особливими потребами до інших дітей. Всесвітня конференція з питань освіти з особливими потребами: доступ і якість, що відбулася в 1994 році в Саламанці, Іспанія, схвалила інклюзивне навчання в усьому світі. За результатами цієї конференції На ЮНЕСКО було покладено завдання популяризувати проблеми спеціальної освіти серед вчителів, документувати прогрес у різних регіонах і між різними програмами, а також заохочувати дослідження в галузі освіти для людей з особливими потребами.

Особливі освітні потреби (*SEN англ.*), також відомі як особливі освітні потреби та обмеження (*SEND англ.*), у Великій Британії стосуються освіти дітей, які потребують іншої освіти, ніж у звичайній системі. Дитина або молода людина вважається такими, що мають SEN, якщо вони мають інвалідність або труднощі з навчанням, означає, що їм потрібна спеціальна освіта. Діти з особливими освітніми потребами можуть відвідувати звичайні або спеціальні школи, але за законом місцева влада зобов'язана навчати дітей у звичайних школах, де це можливо. Дитина з особливими освітніми потребами в Великій Британії може мати право на підтримку, яка надається в школі або план освіти, охорони здоров'я та догляду (*ЕНС англ.*) – план догляду за дітьми та молодими людьми віком до 25 років, які мають складніші потреби. Плани ЕНС визначають освітні, медичні та соціальні потреби та встановлюють додаткову підтримку для задоволення цих потреб. Одним із варіантів плану може бути навчання у спеціальній школі.

Спеціальні школи з учнями віком від 11 років можуть спеціалізуватися на 1 з 4 напрямів особливих освітніх потреб :

- спілкування та взаємодія;
- пізнання та навчання;
- соціальне, емоційне та психічне здоров'я;

- сенсорні та фізичні потреби.

У Новому Південному Уельсі (Австралія) для дітей з особливими освітніми проблемами, вразі неможливості допомоги в рамках звичайної школи, існують школи спеціального призначення (SSP *англ.*). Програми таких шкіл підтримують студентів з інтелектуальною недостатністю, проблемами психічного здоров'я або аутизмом, студентів із фізичними вадами чи сенсорними порушеннями, а також студентів із труднощами у навчанні чи розладами поведінки. SSP забезпечують інтенсивний рівень підтримки в спеціалізованому середовищі та низку допоміжних послуг залежно від потреб студентів. Вони також мають менші класи через вищі потреби учнів, і вони підтримують учнів від дитячого садка до 12 класу.

Здобуття повної загальної середньої освіти в Україні забезпечують також спеціальні заклади загальної середньої освіти:

- спеціальна школа - заклад загальної середньої освіти для осіб з особливими освітніми потребами, зумовленими порушеннями інтелектуального розвитку, фізичними та/або сенсорними порушеннями;
- навчально-реабілітаційний центр – заклад загальної середньої освіти для осіб з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку.

У 2020/21 навчальному році в Україні працювало 319 спеціальних шкіл та навчально-реабілітаційних центрів, в яких загалом навчалось 36461 дітей (13882 дітей, які приходять тільки на навчання, інші, які постійно перебувають в спеціальному закладі) та працювало 9608 вчителів (включаючи сумісників). Чисельність закладів спеціальної освіти постійно знижувалась та на початок 2024 року в Україні працювало 286 спеціальних закладів загальної середньої освіти, у яких навчаються 34 010 учнів.

В Дніпропетровській області за даними інформаційної системи управління освітою зараз існують 26 закладів спеціальної освіти (з яких 10 - на території обласного центру). Всі спеціальні навчальні заклади знаходяться в комунальній власності і абсолютна більшість фінансується з обласного

бюджету, виключеннями є НРЦ, які фінансуються Дніпровською та Криворізькою міськрадами.

В спеціальних школах, які фінансуються з обласного бюджету річний розмір субвенції з розрахунку на одного учня у 2024 році (у 2023р.) складає 56598 (47327) грн., НРЦ 83864 (70004) грн., загальних школах 24774 (20257) грн. Зі 1987 (1942) учнів спеціальних шкіл перебувають на пансіоні 1352 (1730) особи (додаткова субвенція на виховання одного учня 49248 (41130) грн), з 1090 (1241) учнів НРЦ перебувають на пансіоні 878 (1160) осіб(додаткова субвенція на виховання одного учня 73826 (61658) грн.).

Питання достатності фінансування завжди було для освітньої сфери дуже болючим, таким воно залишається і в воєнний час, але держава все ж таки знаходить кошти для фінансування спеціальної освіти. У 2024 році розмір субвенції з розрахунку на одного учня загальних ЗЗСО м Дніпро складає 17404 грн., а розмір субвенції з розрахунку на одного учня загальних ЗЗСО Чернечинської ТГ Дніпропетровської області – 40497грн.

Учні з особливими освітніми потребами потребують певної підтримки та спеціальної освітньої уваги через інвалідність або серйозні комунікативні та мовні чи поведінкові розлади, або протягом певного періоду, або протягом усього навчання. Ці учні стикаються з бар'єрами, які обмежують їхній доступ, присутність, участь або навчання. Органи публічного управління надають учням необхідну підтримку з самого початку їхнього навчання в школі або як тільки вони будуть ідентифіковані.

Учні з ООП потребують спеціалізованої підтримки відповідно до принципів недискримінації та нормалізації освіти з метою досягнення їхньої інклюзії. Їх навчають відповідно до їхніх особливостей. Це може відбуватися через інтеграцію в звичайні групи, в спеціалізовані класи в рамках звичайних шкіл або в спеціальні школи, залежно від форми, визначеної професійними командами, і з урахуванням думки їхніх батьків. Навчальний план передбачає багато варіантів адаптації до цих відмінностей, щоб учні могли подолати будь-які труднощі, що виникають. Проте протягом усієї шкільної

кар'єри і, можливо, більшою мірою, під час етапів, на яких навчання стає все складнішим, деяким учням з дуже різних причин буде важче досягти цілей і змісту, викладених у загальному навчальному плані.

Школи для учнів з особливими потребами відрізняються від звичайних шкіл тим, що вони обслуговують учнів з проблемами освіти. Вони розроблені, укомплектовані персоналом і мають ресурси, щоб надати належну підтримку дітям з унікальними потребами. Ці школи прагнуть вирівняти умови гри. Вони пропонують учням цільову підтримку, щоб дозволити їм досягти відповідних віку освітніх цілей. Вони не мають універсального підходу до освіти. Натомість вони пропонують індивідуальне програмування, яке відповідає унікальній комбінації потреб кожного учня. Це стосується не лише навчання, а й соціальних та емоційних потреб. Однією з найбільших відмінностей між спеціальними та звичайними школами є те, що спеціальні школи мають більший коефіцієнт персоналу через додаткові потреби учнів. Навчально-реабілітаційний центр – це заклад, який здійснює діяльність, в якій присутні як освітній, так і медичний компоненти. Беззаперечними плюсами інклюзивної форми освіти можуть бути територіальна доступність та кращі можливості для соціалізації дитини.

Для того, щоб діти з особливими освітніми потребами могли навчатися в загальноосвітніх навчальних закладах необхідно поєднання двох можливостей: можливості навчального закладу створити певні умови для навчання дитини (можливо дуже специфічні) та можливості дитини з особливими потребами навчатися у створених умовах. Ми можемо мати прекрасне матеріально-технічне забезпечення, висококваліфікованих педагогів в інклюзивних класах, але дитина з особливими освітніми проблемами потребує більше уваги і відповідно часу педагогів, при перебільшенні деякого порогу весь клас, включаючи дітей з ООП почне просідати в навчанні, незважаючи на наявність асистентів дітей з ООП. Тобто постає питання чисельності інклюзивних класів. При деяких умовах ми прийдемо від інклюзивного до спеціального класу.

Важливим у даній ситуації є знайти баланс між додатковими умовами, які створюються в загальноосвітніх навчальних закладах та досягнутими результатами в наслідку покращення умов. Створення саме спеціальних навчальних закладів пояснюється саме неможливістю створення умов для навчання дітей з особливими освітніми потребами в загальних навчальних закладах. Взагалі відповіддю на питання «Навчатися дитині з особливими освітніми потребами в спеціальному чи загальноосвітньому навчальному закладі?» може бути тільки – навчатися там, де дитині буде краще. У кожному конкретному випадку ми отримаємо свою відповідь. Тож ми розуміємо, що спеціальні та загальноосвітні заклади йдуть поруч і доповнюють одне одного в освіті дітей з особливими освітніми потребами.

Список використаних джерел

1. Friedman M. Role of Government in Education. *Economics and the public interest*, ed. Robert Solo., New Brunswick, NJ: Rutgers University Press. 1955. P. 123–144. URL: <https://la.utexas.edu/users/hcleaver/330T/350kPEEFriedmanRoleOfGovttable.pdf> (дата звернення: 21.11.2024).
2. Ritchie S. J., Tucker-Drob, E. M. How much does education improve intelligence? A meta-analysis. *Psychological Science*, 2018, 29(8), 1358–1369. <https://doi.org/10.1177/0956797618774253> (дата звернення: 21.11.2024).
3. Brinch C. N., Galloway, T. A. Schooling in adolescence raises IQ scores. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 2012, 109(2), 425–430. <https://doi.org/10.1073/pnas.1106077109> (дата звернення: 21.11.2024).
4. Рада Європи. Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/education> (дата звернення: 21.11.2024).
5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; відп. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008.
6. Шаталович О. М., Шаталович І. В. Поняття освіти, навчання, виховання та питання їх співвідношення. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*, 2020, 16(1), 66–73. <https://doi.org/10.15421/352420> (дата звернення: 21.11.2024).
7. Герасимчук А. А., Палеха Ю. І., Шиян О. М. Соціологія: навчальний посібник. Київ: Вид-во Європейського університету, 2004.
8. Іванюк І. В. Освітня політика. Київ, 2006.
9. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; відп. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008.
10. Джейнс В. Історія американської освіти. URL: <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/HistorgAmerEdu.pdf> (дата звернення: 21.11.2024).

11. Stevenson H. W., Stigler J. W. *The Learning Gap: Why Our Schools Are Failing and What We Can Learn from Japanese and Chinese Education*. New York: Summit Books, 1992.

12. Barnard H. *Papers of Henry Barnard. Manuscript collection of Trinity College Watkinson Library*, Hartford, CT, 1842. Цит. за: Джейнс, В. Історія американської освіти. URL: <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/HistoryAmerEdu.pdf> (дата звернення: 21.11.2024).

13. Kennedy, K. (Ed.). *Citizenship Education and the Modern State*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203046661> (дата звернення: 21.11.2024).

14. Marrou H. I. *A History of Education in Antiquity*. New York: Sheed & Ward. 1956.

15. Загальна декларація прав людини: від 10.12.1948 № 995_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 21.11.2024).

16. Paglayan A. S. The non-democratic roots of mass education: Evidence from 200 years. *American Political Science Review*, 2021, 115(1), 179–198. <https://doi.org/10.1017/S0003055420000647> (дата звернення: 21.11.2024).

17. UNESCO Institute for Statistics (UIS). SE.PRM.ENRR. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.ENRR> (дата звернення: 21.11.2024).

18. UNESCO Institute for Statistics (UIS). SE.SEC.ENRR. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.SEC.ENRR> (дата звернення: 21.11.2024).

19. UNESCO-UIS. (1997). ISCED 1997. URL: https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-1997-en_0.pdf (дата звернення: 21.11.2024).

20. UNESCO-UIS. (2011). ISCED 2011. URL: <https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-isced-2011-en.pdf> (дата звернення: 21.11.2024).

21. Про ратифікацію Конвенції про права дитини: Постанова Верховна Рада Української РСР № 789-XII від 27.02.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/789-12#Text> (дата звернення: 21.11.2024).

22. Про освіту: Закон України від 23.05.1991 №1060-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/ed19910523#Text> (дата звернення: 21.11.2024).

23. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 № 896-93-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF/ed19931103#Text> (дата звернення: 21.11.2024).

24. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed19960628#Text> (дата звернення: 21.11.2024).

25. Про загальну середню освіту: Закон України від 13.05.1999 № 651-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14/ed19990513#Text> (дата звернення: 21.11.2024).

26. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови) ; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. 448 с.

27. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої освіти: Міністерство освіти і науки України. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 21.11.2024).

28. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/ed20170905#Text> (дата звернення: 21.11.2024).

29. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20/ed20200116#Text> (дата звернення: 21.11.2024).

30. UNESCO Institute for Statistics (UIS). UIS.Stat Bulk Data Download Service. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.SEC.PRIV.ZS> (дата звернення: 21.11.2024).

31. Government of the United Kingdom. Education system in the UK. 2012 URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/219167/v01-2012ukes.pdf (дата звернення: 21.11.2024).

32. Gov.uk. (n.d.). Types of school. Retrieved November 12, 2024, from <https://www.gov.uk/types-of-school/print>.

33. OECD. How do public and private schools differ in OECD countries? Education Indicators in Focus, 2024, No. 84. OECD Publishing. Paris. <https://doi.org/10.1787/90348307-en>.

34. Gov.uk. (n.d.). National curriculum. Retrieved November 12, 2024, from <https://www.gov.uk/national-curriculum/print>.

35. Gov.uk. (n.d.). Schools admissions. Retrieved November 12, 2024, from <https://www.gov.uk/schools-admissions/print>.

36. The Good Schools Guide. (n.d.). Special schools. Retrieved November 14, 2024, from <https://www.goodschoolsguide.co.uk/special-educational-needs/schools-and-sen/special-schools>.

37. Murray M. Children and schoolwork in New South Wales, 1860–1920. Department of Economics, University of Wollongong, 1999. URL: <https://ro.uow.edu.au/commwkpapers/18> (дата звернення: 21.11.2024).

38. Department of Foreign Affairs and Trade. (n.d.). The Australian education system: Foundation (PDF). *Australian Government*. Retrieved November 14, 2024, from <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/australian-education-system-foundation.pdf>.

39. Department of Foreign Affairs and Trade. (n.d.). The Australian education system: Foundation (PDF). *Australian Government*. Retrieved November 14, 2024, from <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/australian-education-system-foundation.pdf>.

40. UNESCO Institute for Statistics (UIS). UIS.Stat Bulk Data Download Service. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.SEC.PRIV.ZS> (дата звернення: 21.11.2024).
41. Australian Curriculum, Assessment and Reporting Authority. (n.d.). Parent information. Retrieved November 13, 2024, from <https://australiancurriculum.edu.au/parent-information/>.
42. NSW. Department of Education. (n.d.). Adjustments. Retrieved November 13, 2024, from <https://education.nsw.gov.au/schooling/parents-and-carers/inclusive-learning-support/primary-school/adjustments>.
43. NSW. Department of Education. (n.d.). SSP builds: Design components. Retrieved November 14, 2024, from <https://education.nsw.gov.au/about-us/efsg/design-components/ssp-builds>.
44. NSW. Department of Education. (n.d.). Schools for specific purposes (SSPs). Retrieved November 13, 2024, from <https://education.nsw.gov.au/schooling/parents-and-carers/inclusive-learning-support/primary-school/how-your-child-can-be-supported-in-primary-school/schools-for-specific-purposes--ssps->.
45. Rossa C. The history of special education. *Journal for Perspectives of Economic Political and Social Integration*, 2017, 23(1-2), 209–227. <https://doi.org/10.1515/pepsi-2017-0011>.
46. Іноземцева С. В. Спеціальна освіта на сучасному етапі розвитку суспільства. *Vzdelávanie a spoločnosť. Medzinárodný nekonferenčný zborník*, 2016, 1, 273, 278–279. URL: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova8/subor/Inozemtseva.pdf> (дата звернення: 21.11.2024).
47. Тесленко В. В. Доповідь на Всеукраїнській нараді-семінарі з питань формування освітньо-реабілітаційного простору для дітей-сиріт і дітей-інвалідів. *Освіта України*, 2007, 1–2, 4–5.
48. Колупаєва А. Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 2014, 3. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/159118816.pdf> (дата звернення: 21.11.2024).

49. Шилонова В., Кляйн В., Гладуш, В. Підготовка педагогічних працівників спеціальної освіти у Словаччині та в Україні: порівняльний аналіз. *Актуальні питання корекційної освіти*, 2020, 16(1), 278–294. <https://doi.org/10.32626/2413-2578.2020-16.278-294>.

50. Супрун М., Шевченко В. Розвиток спеціальної освіти в незалежній Україні. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/717664/1....pdf> (дата звернення: 21.11.2024).

51. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF/ed20110815#Text> (дата звернення: 21.11.2024).

52. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 №2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/ed20010426#Text> (дата звернення: 21.11.2024).

53. Про затвердження Положення про спеціальну школу та Положення про навчально-реабілітаційний центр: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 221. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-2019-%D0%BF/ed20190306#Text> (дата звернення: 21.11.2024).

54. Державна служба статистики України. (2021). Соціальний захист населення України у 2020 році: статистичний збірник. Київ. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_szn_2020.pdf (дата звернення: 21.11.2024).

55. Державна служба статистики України. Загальна середня та професійна (професійно-технічна) освіта в Україні. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 21.11.2024).

56. Троян І. З якими викликами зіштовхнулася спеціальна освіта в Україні: що кажуть вчителі та які плани змін є в МОН. 2023. URL: <https://nus.org.ua/articles/z-yakymy-vyklykamy-zishtovhnulasya-spetsialna-osvita->

v-ukrayini-shho-kazhut-vchyteli-ta-yaki-plany-zmin-ye-v-mon/ (дата звернення: 21.11.2024).

57. Інформаційна система управління освітою (ІСУО). Дніпропетровська область. URL: <https://dp.isuo.org> (дата звернення: 21.11.2024).

58. Міністерство освіти і науки України. (2023). Інформаційна довідка щодо розрахунку обсягу освітньої субвенції на 2023 рік Дніпропетровська область. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/budzhет/Inform.dovidky.rozrakhunku.osv.subv.2021/2023/Dnipropetrovska.obl.2023/oblast-0410000000-09-2023.pdf> (дата звернення: 21.11.2024).

59. Міністерство освіти і науки України. (2024). Інформаційна довідка щодо розрахунку обсягу освітньої субвенції на 2024 рік Дніпропетровська область. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/budzhет/Inform.dovidky.rozrakhunku.osv.subv.2021/2024/Dnipropetrovska.oblast.03.2024/oblast-0410000000-13032024.pdf> (дата звернення: 21.11.2024).

60. Міністерство освіти і науки України. (2024). Інформаційна довідка щодо розрахунку обсягу освітньої субвенції на 2024 рік Дніпропетровська ТГ. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/budzhет/Inform.dovidky.rozrakhunku.osv.subv.2021/2024/Dnipropetrovska.oblast.03.2024/dniprovska-tg-0457600000-13032024.pdf> (дата звернення: 21.11.2024).

61. Міністерство освіти і науки України. (2024). Інформаційна довідка щодо розрахунку обсягу освітньої субвенції на 2024 рік Чернечинська ТГ. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/budzhет/Inform.dovidky.rozrakhunku.osv.subv.2021/2024/Dnipropetrovska.oblast.03.2024/chernechchinska-tg-0456700000-13032024.pdf> (дата звернення: 21.11.2024).

62. Комунальний заклад освіти «Багатопрофільний навчально-реабілітаційний центр № 6». Офіційний сайт. URL: <https://nrc6.dnepredu.com/> (дата звернення: 21.11.2024).

63. Комунальний заклад освіти «Навчально-реабілітаційний центр «Горлиця» Дніпропетровської обласної ради». Офіційний сайт. URL: <https://gorlitsa.com.ua/> (дата звернення: 21.11.2024).

64. Комунальний заклад освіти «Спеціальна школа № 10» Дніпропетровської обласної ради. Офіційний сайт. URL: <http://dnrc10.deafschoo1.dp.ua/> (дата звернення: 21.11.2024).

65. Комунальний заклад освіти «Навчально-реабілітаційний центр «Зоряний» Дніпропетровської обласної ради. Офіційний сайт. URL: <https://bnrrmckrin.dnepredu.com/uk> (дата звернення: 21.11.2024).

66. КЗО «Спеціальна школа №12» ДОР. Офіційний сайт. URL: <https://www.ssh12zir.com/> (дата звернення: 21.11.2024).

67. КЗО «Спеціальна школа «ШАНС» ДОР. Офіційний сайт. URL: <https://www.shans.dp.ua> (дата звернення: 21.11.2024).

68. Особливі історії особливих: несумні історії / Тороп К. (упоряд.). Чернівці: Букрек, 2021. URL: <https://www.shans.dp.ua/%D1%83%D1%87%D0%BD%D1%96> (дата звернення: 21.11.2024).

69. Манукян О., Мирошніченко О. Інноваційні технології в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі. *Освіта на Луганщині*. 2021. № 4 (65). С. 69.

70. Купрас В. Корекційно-розвивальні технології в системі роботи тифлопедагога. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2021. 1(14). С. 96-103. DOI: 10.33189/epn.v1i14.43.

71. Гарнюк Л. Використання інноваційних технологій на уроках у школі для дітей з вадами слуху. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2021. 1(13). С. 89-99. DOI: 10.33189/epn.v1i13.83.

72. Андруник В. А., Шестакевич Т. В., Пасічник В. В., Кунанець Н. Е. Інформаційні технології навчання учнів з аутизмом. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Інформаційні системи та мережі. 2018. № 901. С. 76-88.

ДОДАТКИ

**Публікація (тези доповіді)
у збірнику матеріалів науково-практичної конференції**

Тороп К.С. Інноваційні технології в спеціальній освіті дітей: публічноуправлінські аспекти створення сучасного інклюзивного простору. *Економіко-правові та управлінсько-технологічні виміри сьогодення: молодіжний погляд*: матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (08 листоп. 2024 р.) конференції : у 2 т. Том 1. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2024. 530 с. С. 351 – 354.

**Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів**

**Рада молодих вчених
Університету митної справи та фінансів**

**«ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ
ТА УПРАВЛІНСЬКО-ТЕХНОЛОГІЧНІ
ВИМІРИ СЬОГОДЕННЯ: МОЛОДІЖНИЙ ПОГЛЯД»**

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

Том 1

8 листопада 2024 р.

Дніпро

УДК 346.7+658:316.346.36(008)

Організатори конференції: Міністерство освіти і науки України,
Університет митної справи та фінансів,
Рада молодих вчених
Університету митної справи та фінансів

Склад редакційної групи: Бочаров Д. О., Приймаченко Д. В., Ченцов В. В.,
Архірейська Н. В., Губа О. І., Даценко В. В.,
Корнеєв М. В., Ліпінський В. В., Антонова О. В.,
Бондаревська К. В., Борисенко О. П.,
Грачевська Т. О., Григораш О. В., Губа М. О.,
Дерев'янка Т. П., Кодацька Н. О., Лихолат О. А.,
Марценюк О. О., Олексієнко Р. Ю.,
Сохацький А. В., Тертишник В. М., Фірсов О. Д.,
Щолокова Г. В.

**Економіко-правові та управлінсько-технологічні виміри сьогодення:
молодіжний погляд :** матеріали міжнародної науково-практичної конференції :
у 2 т. Том 1. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2024. 530 с.

ISBN 978-966-328-229-9

Матеріали науково-практичної конференції, які включені до збірника, присвячені сучасним тенденціям розвитку міжнародних економічних відносин, зміцненню безпеки держав у світовому вимірі; актуальним проблемам верховенства права в державотворенні України; впровадженню інноваційних технологій у публічному управлінні та особливостям трансформації менеджменту в цифровому суспільстві; розвитку інформаційних технологій і захисту інформації, транспортних систем та міжнародної логістики; інноваціям у сфері обліку, аудиту і фінансів у контексті сучасних ризиків та економічних загроз; інформаційно-комунікативним та соціально-психологічним аспектам суспільного життя в умовах війни; а також інноваційним підходам у туризмі та готельно-ресторанній справі.

Збірник матеріалів може становити інтерес для науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти, а також фахівців у галузі економіки, права, управління та фінансів.

**ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ ДРУКУЮТЬСЯ МЕТОДОМ ПРЯМОГО
ВІДТВОРЕННЯ ТЕКСТУ, ПОДАНОГО АВТОРАМИ,
ЯКІ НЕСУТЬ ПОВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ЙОГО ФОРМУ І ЗМІСТ**

ISBN 978-966-328-229-9

© Колектив авторів, 2024

© Університет митної справи та фінансів, 2024

Майдук Я. В. Трансформація внутрішнього середовища організації в умовах цифровізації	253
Мартинчук О. М. Особливості управління проєктами на малому підприємстві	255
Масленникова А. А., Петруня Ю. С. Побудова комунікаційного процесу в організації	257
Михайлик О. О. Маркетингове планування діяльності підприємств в умовах цифрової економіки	259
Нестеренко В. І. Важливість тайм-менеджменту в умовах воєнного стану	261
Озерова Д. Управління кар'єрою як напрям удосконалення мотивації персоналу на підприємстві	263
Олійник С. О. Цифрові інновації в управлінні: стратегічні можливості для аграрних підприємств	265
Осецький В. Л., Лесковець Я. Інноваційні технології як імператив підвищення ефективності управління в цифровій економіці	267
Паланіца М. М. Побудова відносин влади і бізнесу в цифровому суспільстві	270
Сало Б. С. Конфлікти в управлінні організаційною поведінкою	273
Сало Б. С. Менеджерські підходи в теорії фірми	275
Сергієнко О. В. Управління інформаційно-комунікативними та психологічними аспектами діяльності організації в умовах війни	277
Скорунич А. О. Оцінка впливу використання CRM-систем на ефективність збутової діяльності організації	279
Соколова А. В., Олексієнко Р. Ю. Можливості сучасної інформаційної логістики щодо організації етичної персоналізованої маркетингової діяльності	281
Стинюк О. І., Пасічник Т. О. Управління розвитком персоналу в умовах цифровізації	283
Харитонович А. В. Оптимізація та цифровізація витрат підприємств	286
Хома О. І. Сучасні цифрові інструменти в управлінні міжнародними проєктами	288
Чабаненко С. Д. Візуалізація цілей у тайм-менеджменті	290
Чередищченко В. В. Роль маркетингплейсів у створенні та розвитку бренду	292
Шматенко Т. С., Кахович Ю. О. Інноваційні технології управлінського консультування в цифровому суспільстві	294
Інноваційні технології публічного управління в цифровому суспільстві	
Азаров О. О. Роль молодіжних організацій у трансформації публічного управління та впровадженні інноваційних технологій у цифровому суспільстві	297
Бескоровайний В. О. Цифровізація як інструмент антикорупційної політики	300
Бершаденко Ю. В. Електронна система охорони здоров'я України як ключовий компонент сучасної інфраструктури управління медичною інформацією	302
Грищенко Є. В. Вплив штучного інтелекту в адміністративних послугах	304
Дей Д. В. Блокчейн-технологія як інструмент безпечного збереження інформації в публічному управлінні	307
Дуоґіте Ю. В. Інноваційні технології брендунга комунальних підприємств як напрям покращання якості публічних послуг для мешканців територіальних громад	309
Зайцев В. О. Співпраця України з державами Європейського Союзу у сфері боротьби з корупцією: організаційний аспект	312
Казявичус В. В. Цифрова трансформація в Україні: виклики та можливості для керівників у публічному управлінні	314
Каптінова А. В. Основні напрями використання соціальних мереж і месенджерів у публічно-управлінській комунікації	316
Ковіка В. О. Удосконалення митного контролю в умовах цифровізації публічного управління	319
Критенко О. О. Діяльність державних службовців в умовах воєнного стану	322
Кудрик К. В. Цифровізація публічно-управлінських процесів у національній системі реабілітації в Україні: інноваційні технології	324
Липа М. В. Використання інноваційних технологій у публічному управлінні в Україні	328
Микитенко Є. М. Інноваційні підходи в управлінні персоналом у системі публічної служби: світовий досвід та успішні практики в Україні	330
Монастирська-Михайлова К. О. Основи молодіжної та дитячої політики лейбористського уряду Кіра Стармера (2024)	332
Москвичова Д. А. Ефективність державного управління в сучасних умовах цифровізації суспільства	336
Павленко Я. В. Державне регулювання у сфері примусового виконання рішень суду в Україні	338
Прокопчук І. П. Діджиталізація публічного управління як шлях до підвищення прозорості та ефективності державних послуг	340
Радузей М. М., Казанцев С. А. Перспективи застосування програмних інструментів обробки тексту в контексті управління митними ризиками	342
Романенко К. М. Цифровізація системи освіти в Україні: інструменти та результати	344

Горіан А. К. Удосконалення маркетингової комунікаційної діяльності закладу вищої освіти	394
Гура Д. Д. Управління комплексом маркетингових комунікацій підприємства	397
Демченко Д. А. Пошук нових ринків і збутових каналів у діяльності підприємства під час економічної кризи	399
Сасенко Т. В., Шипко М. Д. Криптовалютні платежі в роздрібній торгівлі: перешкоди та перспективи впровадження	400
Жаглюк В. С. Вплив міграції на український ринок праці в умовах війни	403
Заїченко А. О. Стратегія національної безпеки Південної Кореї та інструменти її забезпечення	405
Ісаченко В. Г. Російське вторгнення в Україну як причина змін у безпековій ситуації Японії	407
Калмиков Д. В. Удосконалення механізму реалізації існуючої стратегії відтворення людського капіталу	409
Караянц А. А. Удосконалення механізму регулювання поведінкових моделей організацій в новій економіці	411
Катренко З. О., Петриченко Б. І. Війни цивілізацій: вивчення сучасних конфліктів через призму концепції Гантінгтона	413
Кафідова П. О. Концепт корпоративного управління в конкурентному середовищі	415
Клименко С. О. Зелена технологія як рушій економіки майбутнього	418
Клімов Д. І. Моніторинг методів оцінки стійкості національної економічної безпеки	420
Клиш О. А., Кушій Р. В. Економічне зміцнення безпеки держави у світовому вимірі	422
Коваленко О. М. Обрунтування напрямів підвищення ефективності маркетингової діяльності підприємства	424
Копанчук Б. Д. Теоретичні засади відновлення людського капіталу в системі забезпечення економічної безпеки держави	426
Копанчук К. О. Теоретичні засади стійкості національної економіки та людський розвиток: методологія та практика	428
Коробська А. В. Зарубіжна політика зайнятості серед молоді як передумова настання соціального ризику	430
Кочергін Я. І. Динаміка рівня безробіття та інфляції в Люксембурзі (2019–2023 рр.)	433
Крайнік О. М. Роль економічної диверсифікації, створення стабілізаційних фондів та зменшення залежності від імпорту	436
Кремльов Д. О. Проблематика фінансування освіти як складової формування людського капіталу	439
Куц В. А., Тополь Н. В. Сутність роботи CRM-систем для автоматизації діяльності підприємства	442

Тихонов С. В. Цифрові технології в розвитку нафтогазової галузі України як сфери енергетичної безпеки держави	346
Тороп К. С. Інноваційні технології в спеціальній освіті дітей: публічно-управлінські аспекти створення сучасного інклюзивного простору	350
Шамова Д. В. Удосконалення державних механізмів соціального захисту населення в Україні	353
Швайко А. Ю. Цифровізація публічно-управлінських процесів у містобудівельній галузі України	356
Яценко С. В. Професійне навчання публічних службовців в умовах цифровізації: організаційний аспект	357
Секція 4. Стратегічні сценарії зміцнення безпеки держав у світовому вимірі: соціальні, економічні, політичні та комунікаційні аспекти	
Voiko Kateryna. Problems of the effectiveness of the modern international security system	360
Chushkin Arsenii. Problems in countering international terrorism	362
Андрієвський Д. О. Формування маркетингової стратегії розвитку підприємства	364
Андрієвський О. В. Формування конкурентних переваг підприємства на засадах стратегічного маркетингу	366
Батрак Т. С., Євкова Д. Використання інструментів цифрового маркетингу для підвищення довіри до державних органів	368
Берелет В. В. Цілі зовнішньої політики Туреччини на сучасному етапі	370
Білоус В. В. Вплив цифрових інновацій на сектори економіки	372
Бірюкова О. В. Громадянське суспільство як чинник реалізації державної політики в забезпеченні екологічної безпеки	374
Бойко К. В. Проблеми ефективності сучасної системи міжнародної безпеки	376
Бондаревська К. В., Вострікова Ю. Перспективи реінтеграції ВПО в Україні	378
Бородіно В. О. Курдське питання в турецькій політиці	382
Вишнівський М. В. Світові тенденції формування державної політики у сфері будівництва	384
Вострікова О. О. Негативні наслідки Brexit для Об'єднаного Королівства	386
Гармаш О. В. Державне регулювання процесу релокації бізнесу	388
Гірман А. П. Кібербезпека як основний чинник національної та міжнародної безпеки	391
Голуб В. В. Стратегія маркетингового просування товарів і послуг підприємства на ринку електронної комерції	392

Торон К. С.,
студентка Університету митної справи та фінансів
(науковий керівник – Антонова О. В., д.держ.упр., проф.,
завідувач кафедри публічного управління та митного адміністрування
Університету митної справи та фінансів)

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СПЕЦІАЛЬНІЙ ОСВІТІ ДІТЕЙ: ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ СУЧАСНОГО ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ

Створення інклюзивних і дружніх просторів для дітей з особливими потребами є важливим кроком до побудови суспільства, що ґрунтується на рівності, повазі та турботі. Ці простори дозволяють забезпечити фізичний, емоційний і соціальний комфорт для дітей, сприяючи їхньому гармонійному розвитку та інтеграції у спільноту. Відповідно до Конвенції ООН про права дитини, кожна дитина має право на повноцінний розвиток і доступ до освіти та дозвілля [5]. Інклюзивні простори реалізують ці права, забезпечуючи рівні можливості для всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних чи сенсорних особливостей. Це сприяє формуванню суспільства, де толерантність і взаєморозуміння стають ключовими цінностями.

Інклюзивні простори у школах, бібліотеках чи культурних центрах дозволяють дітям з особливими потребами брати участь у навчальному процесі разом з однолітками. Ці середовища адаптують навчальні матеріали, використовують інтерактивні технології, наприклад, тактильні дошки або пристрої для альтернативної комунікації, що робить навчання доступним для кожного. Освіта у таких умовах стимулює когнітивний розвиток і зменшує ізоляцію дітей.

Інноваційні технології у спеціальній освіті стають незамінними інструментами для забезпечення рівних можливостей у навчанні для дітей з особливими потребами. Вони здатні значно поліпшити процес навчання та розвитку учнів, допомогти їм досягти максимального потенціалу в умовах доступу до сучасних технологій. Інноваційні технології в освіті можна охарактеризувати як нові методи, засоби та підходи, які сприяють підвищенню ефективності навчального процесу. Вони охоплюють такі сфери, як цифрові технології, програмне забезпечення, адаптивні навчальні матеріали, а також нові методи інтерактивного навчання. Вони не тільки роблять навчання доступним для дітей з особливими освітніми потребами, але й надають можливість кожній дитині розвиватися відповідно до її індивідуальних можливостей.

Беручи за основу вищезазначене, можна виділити основні функції інноваційних технологій в інклюзивній освіті: компенсаторна (технічна підтримка з метою полегшення читачкої та письмової діяльності);

Хоча нафтогазова галузь є джерелом традиційних енергоносіїв, вона також відіграє роль у переході до відновлюваних джерел енергії. Компанії інвестують у нові технології, включаючи водневу енергетику, що сприяє поступовій декарбонізації економіки. Серед подальших викликів, яким має протистояти НЗК, це виснаження родовищ (багато з них перебувають на пізніх стадіях розробки, що потребує впровадження інновацій для збільшення коефіцієнта вилучення); екологічні ризики (видобуток і транспортування нафти та газу пов'язані з потенційними негативними впливами на довкілля); політична нестабільність (російська агресія створює загрози для енергетичної інфраструктури хронічного характеру). З огляду на ці фактори, нафтогазова галузь залишається основою енергетичного сектору України, впливаючи на її внутрішню стабільність і роль у міжнародних енергетичних відносинах.

Список використаних джерел:

1. Цифрові технології в інноваційній трансформації економіки України : колективна монографія / Єгоров І.Ю., Никифорок О.І. та ін. ; за ред.: чл.-кор. НАН України Єгорова І.Ю., д.е.н. Никифорок О.І., к.е.н. Ліра В.Е.; НАН України, ДУ «Ін-т. екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2020. 308 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/321.pdf>
2. Глуцка розробка продуктів, кібербезпека та ризики в нафтовій, газовій та енергетичній промисловості. 13.12.2022. URL: <https://visuresolutions.com/uk>
3. Кугір А., Хрустальов К. Застосування інформаційних технологій в нафтогазовій промисловості. *M&MS*. 24-25.10.2019, Харків. С. 78–81. URL: <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/3adb99f8-31e8-43b0-b1e0-0cbee878594/content>
4. Гузь О.Б. Елементи діджиталізації в підвищенні інвестиційної привабливості підприємств у нафтогазовій галузі. *Modern tools and methods of scientific investigations* : III International Scientific and Theoretical Conference. Antwerp, Kingdom of Belgium. June 7. 2024. Collection of scientific papers «SCIENTIA». С. 13–15. URL: <https://doi.org/10.36074/scientia-07.06.2024>
5. Підгайна Є. Цифрові помічники: які інновації запускають для нафтогазу, енергетики, хімічної промисловості та будівництва. 12.05.2021. *Reactor.ua*. URL: <https://mind.ua/publications/20225863-cifrovi-pomichniki-yaki-innovaciyi-zapuskayut-dlya-naftogazu-energetiki-himichnoyi-promislovosti-ta-bud>
6. Послуги ГК «Нафтогаз України» у терміналах city24. URL: <https://gas.ua/uk/home/news/servisi-gk-naftogaz-ukrayini-stayuti-shehe-dostupnishimi>

дидактична підтримка в застосуванні інноваційних технологій з метою створення відповідної освітньої сфери та освітніх ресурсів); комунікаційна (комунікативна підтримка для участі в системах мережевої взаємодії) [4].

Однією з перспективних інновацій у спеціальній освіті є використання комп'ютерних програм та цифрових пристроїв для адаптації навчання. Зокрема, цифрові планшети, ноутбуки та спеціалізоване програмне забезпечення надають можливість дітям з особливими потребами візуалізувати інформацію, що значно полегшує сприйняття матеріалу. Завдяки інноваційним технологіям, дітям з порушеннями зору, слуху, моторики або інтелектуальними розладами можуть бути надані спеціалізовані пристрої та програми для полегшення сприйняття навчальних матеріалів. Вони можуть отримувати навчальні посібники у форматах, які відповідають їх фізіологічним можливостям (наприклад, аудіо-книги, програми з синтезом мовлення, спеціальні пристрої для дітей з обмеженими можливостями слуху).

Технології для навчання дітей з порушеннями зору можуть включати в себе спеціалізоване програмне забезпечення для екранних читалок, яке перетворює текст на мовні повідомлення. Це дає можливість дітям з вадами зору слухати текстову інформацію, що допомагає їм активно долучатися до навчального процесу. Навчання дітей з порушенням зору також вимагає наявності в освітній організації спеціального обладнання: відеобільшувачів, електронних луп, брайльової комп'ютерної техніки, програм-синтезаторів мови та інших, що не вимагають використання зорової функції. Особливість цих технічних засобів полягає в перетворенні комп'ютерної інформації в доступні для учнів з порушенням зору форми, тобто в посиленні залишкового зору або перетворенні візуальної інформації в аудіо-й тактильні сигнали [4; 3].

Використання комп'ютерної техніки сприяє більш вираженому індивідуальному підходу до кожного учня, особливо до того, у якого неповністю сформовані навчальні навички, тому, що він тоді має змогу включитися в загальну дискусію. Завдяки використанню комп'ютерної техніки на заняттях учні тренують логічне мислення, у них формується вміння самостійно виражати думки, підвищується емоційний рівень уроку. Використання комп'ютерних мультимедійних програм, як елемента сучасного уроку, підвищує його ефективність, враховує індивідуальні особливості учнів [2].

Особливістю навчання дітей з особливими потребами є необхідність враховувати специфічні потреби і можливості учнів. Для учнів з аутизмом та особливостями з необхідністю підтримки та корекції комунікаційних та соціальних навичок. Розроблення та застосування інформаційних та комунікаційних технологій для потреб навчання осіб з аутизмом має відбуватися з урахуванням таких особливостей [1].

Дружні простори сприяють соціалізації дітей з особливими потребами, допомагаючи їм взаємодіяти з іншими. Відкриті ігрові майданчики, центри дозвілля чи інтегративні класи сприяють встановленню дружніх зв'язків, розвитку комунікативних навичок і формуванню відчуття належності. Одночасно це збагачує досвід дітей без особливих потреб, формуючи у них емпатію та повагу. Фізично доступне середовище, де дитина не відчуває бар'єрів, сприяє зниженню рівня стресу та розвитку впевненості. Наприклад, спеціально облаштовані сенсорні кімнати допомагають дітям з розладами аутистичного спектра чи сенсорними порушеннями регулювати емоційний стан, знижуючи напругу та стимулюючи позитивну поведінку.

Інвестиції у розвиток інклюзивної інфраструктури приносять довгострокові економічні вигоди. Вони дозволяють дітям з особливими потребами отримати освіту і професійні навички, що збільшує їхні шанси стати незалежними членами суспільства. Водночас батьки таких дітей отримують можливість працювати, а не лише виконувати роль доглядачів. Країни, які активно впроваджують інклюзивні простори, демонструють позитивні результати. Наприклад, у Фінляндії кожна школа має адаптовані аудиторії та ігрові зони. У Канаді інклюзивні дитячі центри використовують спеціальні програми для забезпечення участі дітей із різними потребами.

Попри переваги, існують виклики, зокрема фінансові витрати на адаптацію інфраструктури та підготовку персоналу. Однак міжнародний досвід свідчить, що інвестиції в інклюзію окупаються завдяки підвищенню соціальної згуртованості та зменшенню витрат на догляд за дітьми. Важливим аспектом впровадження інноваційних технологій є підготовка вчителів та педагогів. Для ефективного використання сучасних технологій у спеціальній освіті необхідно, щоб вчителі мали відповідні навички та знання. Це включає в себе здатність працювати з різними цифровими інструментами, адаптувати їх до потреб учнів та створювати інклюзивне навчальне середовище.

Розвиток інклюзивних просторів є необхідним кроком для забезпечення рівних можливостей для дітей з особливими потребами. Такі простори сприяють їхньому розвитку, інтеграції у суспільство та створенню більш гуманного світу, де кожна дитина може реалізувати свій потенціал. Інклюзивність – це інвестиція у майбутнє, яке базується на рівності та повазі до кожного.

Список використаних джерел:

1. Андруник В.А. Інформаційні технології навчання учнів з аутизмом / В.А. Андруник, Т.В. Шестакевич, В.В. Пасічник, Н.Е. Кунанець. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Інформаційні системи та мережі.* 2018. № 901. С.76–88.

2. Гарнюк Л. Використання інноваційних технологій на уроках у школі для дітей з вадами слуху. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розвитку*. 2021. № 1 (13). С. 89–99. URL: <https://doi.org/10.33189/ersp.v1i13.83>

3. Купрас В. Корекційно-розвиткові технології в системі роботи тифлопедагога. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розвитку*. 2021. № 1 (14). С. 96–103. URL: <https://doi.org/10.33189/ersp.v1i14.43>

4. Манушан О., Мирошніченко О. Інноваційні технології в роботі з дітьми з особливими потребами в інклюзивному просторі. *Освіта на Луганщині*. 2021. № 4 (65).

5. UNICEF (2024). How the Convention on the Rights of the Child works. Joining, implementing and monitoring the world's most widely ratified human rights treaty. URL: <https://www.unicef.org/child-rights-convention/how-convention-works>

Шамова Д. В.,

студентка Університету митної справи та фінансів

(науковий керівник – Борисенко О. П., д.держ.упр., проф.),

професор кафедри публічного управління та митного адміністрування

Університету митної справи та фінансів)

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНИХ МЕХАНІЗМІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Соціальний захист населення є однією з найважливіших складових державної політики в Україні, оскільки він безпосередньо впливає на рівень життя громадян, соціальну справедливість і стабільність суспільства в цілому. Проте в умовах швидко змінюваного економічного середовища, глобалізації, соціально-економічних криз та політичної нестабільності, проблеми в цій сфері стають дедалі актуальнішими. Удосконалення державних механізмів соціального захисту населення є важливим завданням, яке потребує термінового вирішення.

По-перше, важливість даної проблематики зумовлена високим рівнем бідності в Україні. За даними різних досліджень, значна частина населення живе на межі бідності, а соціальні виплати не завжди відповідають потребам населення. Найвищий численних соціальних програм, які покликані підтримувати вразливі верстви населення, часто не дозволяють забезпечити належний рівень життя, оскільки виплати є недостатніми, а процес їх отримання ускладнений бюрократичними перешкодами. Це свідчить про необхідність удосконалення механізмів соціального захисту для забезпечення більшої ефективності в наданні соціальних послуг.

По-друге, необхідність адаптації механізмів соціального захисту до сучасних викликів є ще однією важливою проблемою. Зміни в соціально-економічному середовищі, розвиток нових технологій, зростання безробіття через автоматизацію та цифровізацію потребують перегляду традиційних підходів до соціального захисту. Системи, що були розроблені в умовах стабільного економічного зростання, вже не можуть адекватно реагувати на нові виклики, такі, наприклад, як глобальна пандемія COVID-19, яка продемонструвала слабкі місця існуючих механізмів соціальної підтримки.

По-третє, нерівномірність соціальних виплат і доступу до соціальних послуг також викликає занепокоєння. У країні існує значна різниця в рівні соціального захисту для різних категорій населення, що може призводити до соціальної несправедливості. Наприклад, соціальний захист людей з інвалідністю, пенсіонерів, одиноких матерів і багатодітних сімей потребує особливої уваги, адже саме ці групи стикаються з найбільшими труднощами. Недостатня підтримка цих вразливих верств населення може призвести до соціальної напруги та нестабільності в суспільстві.

Таким чином, актуальність проблеми удосконалення державних механізмів соціального захисту населення в Україні є неперечною. Вона зумовлена не лише економічними викликами, а й соціальними, політичними та технологічними змінами. Впровадження нових підходів, удосконалення механізмів, а також належне фінансування системи соціального захисту можуть суттєво покращити ситуацію з соціальним захистом в Україні та забезпечити гідний рівень життя для всіх громадян. Підтримка вразливих верств населення та створення рівних умов доступу до соціальних послуг – це не лише обов'язок держави, а й ключ до стабільності та розвитку суспільства в цілому.

Удосконалення державних механізмів соціального захисту населення в Україні призведе до низки позитивних результатів, які вплинуть на рівень життя громадян, соціальну справедливість та економічну стабільність країни.

Один з найголовніших результатів удосконалення механізмів соціального захисту – зменшення рівня бідності серед населення. Підвищення розміру соціальних виплат, запровадження нових програм підтримки вразливих груп населення, а також спрощення доступу до соціальних послуг сприятиме поліпшенню матеріального становища багатьох сімей. Це, в свою чергу, позитивно вплине на соціальну стабільність та зменшить соціальну напругу в суспільстві [2, с. 153–157].

Удосконалення механізмів соціального захисту сприятиме зменшенню нерівності в суспільстві. Забезпечення справедливого розподілу ресурсів та підтримка вразливих груп населення допоможе знизити соціальну напругу і поліпшити міжлюдські стосунки. Це також сприятиме формуванню більш згуртованого суспільства, в якому люди відчувають підтримку держави та мають рівні можливості для розвитку.